

UDK: 711.4(497.5Zagreb)''1953''

72Antolić, V.

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 12. 10. 2023.

Prihvaćeno: 26. 4. 2024.

DOI: <https://doi.org/10.22586/csp.v56i2.34192>

Direktivna regulatorna osnova Zagreba 1953. – rasprava unutar Narodnoga odbora grada Zagreba*

ZLATKO JURIC

Odsjek za povijest umjetnosti, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Zagreb, Hrvatska

zljuric@ffzg.hr

LIDIJA BENCETIĆ

Hrvatski institut za povijest

Zagreb, Hrvatska

lidija.bencetic@gmail.com

Urbanistički dokument naziva *Direktivna regulatorna osnova Zagreba 1953.*, otisnut na osam stranica, i karta veličine 71 × 99 cm čine prijedlog urbanističkoga rješenja grada Zagreba iz 1953. godine. Prijedlog je izradio Zavod za urbanizam Narodnoga odbora grada Zagreba, a potpisnik prijedloga je direktor Zavoda ing. Vlado Antolić. Osnova iz 1953. nastavak je urbanističkoga prijedloga iz 1949., a povezuju ih glavni urbanist ing. Antolić te suradnici inženjeri Josip Seissel i Stjepan Hribar. Na objavu prijedloga reagirali su pojedini stručnjaci analizama u periodičkim publikacijama te Narodni odbor grada Zagreba, koji je prijedlog trebao prihvatiti ili odbaciti. Narodni odbor formirao je Komisiju Savjeta za komunalne poslove za izradu regulatorne osnove grada Zagreba, koja je prijedlogu dala negativnu ocjenu. Članak analizira tijek nastanka *Direktivne regulatorne osnove Zagreba 1953.*, rasprave na sjednicama i izvještaj Komisije Savjeta za komunalne poslove za izradu regulatorne osnove grada Zagreba te razloge njezina odbacivanja.

Ključne riječi: Hrvatska; Zagreb; Direktivna regulatorna osnova Zagreba 1953.; Narodni odbor grada Zagreba; urbanizam; generalni urbanistički planovi; Vlado Antolić

* Ovo istraživanje provedeno je u sklopu projekta „Samo je promjena stalna“: *Razvoj i život hrvatskih gradova u 19. i 20. stoljeću [ŽIVGRAD]* koji financira Europska unija programom NextGenerationEU 380-01-02-23-47.

Uvod

Poslijeratno urbanističko planiranje Zagreba u početnoj se fazi oslanjalo na prijeratni urbanistički plan inženjera Vlade Antolića, Josipa Seissela i Stjepana Hribara, *Generalni regulacioni plan grada Zagreba* iz 1930-ih.¹ S izradom urbanističkoga plana u novoosnovanom Urbanističkom institutu Hrvatske pri Ministarstvu građevina počelo se tek 1947. jer je od kraja ratnih operacija 1945. pa do 1947. fokus bio na izgradnji industrijskih i stambenih objekata. Vlado Antolić dobiva priliku za nastavak rada na urbanističkom rješenju Zagreba, i to najprije u svojstvu direktora Urbanističkoga instituta, a potom kao voditelj Zavoda za urbanizam Narodnoga odbora grada Zagreba (NOGZ).² Inženjer Antolić i njegovi suradnici u Urbanističkom institutu Hrvatske godine 1949. u časopisu *Arhitektura* objavljuju prvi poslijeratni urbanistički prijedlog razvoja Zagreba – *Regulacioni plan i direktivna regulaciona osnova Zagreba* (DRO 1949.). NOGZ odbija prijedlog iz 1949. iz dva osnovna razloga: ne prihvaća koncepciju željezničkoga čvora i odbija širenje grada prema jugu, odnosno „prelazak” Save.³ Tijekom 1951. osnovan je Zavod za urbanizam NOGZ-a.⁴ Primarni posao Zavoda bila je izrada generalnih regulatornih osnova grada Zagreba i regionalnih planova zagrebačke regije. Godine 1951. Antolić prelazi u Zavod za urbanizam NOGZ-a, gdje nastavlja raditi na regulatornoj osnovi koja će pod nazivom *Direktivna regulatorna osnova Zagreba 1953.* (DRO 1953.) u svibnju 1953. biti otisnuta na osam stranica i karti veličine 71 × 99 cm te biti dana na razmatranje NOGZ-u. Tom je osnovom planiran prostorni razvoj grada u idućih trideset godina.⁵ Razdoblje između objave DRO-a 1949. i DRO-a 1953. proteklo je u intenzivnoj raspravi u tijelima NOGZ-a te dijelom unutar stručne javnosti. Na urbanistički tim inženjera Antolića permanentno se vršio pritisak da novi DRO bude objavljen u najkraćem roku. Iz izvora doznajemo da se na temelju DRO-a 1949. obavljaju „osnivanja i građenja” na području „od Sesveta do Podsuseda, odnosno od Sljemena pa preko Save”, no kako se „ovdje radi tek o direktivnoj osnovi, te njezin stepen razrađenosti i po njoj utvrđeni elementi ne omogućavaju još najpravičnije vršenje svih aktualnih lokacija. Zato se nameće hitan problem donošenja definitivnog regulacionog plana grada Zagreba.”⁶

Krajem 1949. objavljena su tri dokumenta, dva iznimno važna za urbanističko planiranje u Jugoslaviji, a treći i za urbanističko planiranje Zagreba. Jedan od njih je spomenuti prijedlog *Regulacioni plan i direktivna regulaciona*

¹ DELALLE, *25 godina Urbanističkog zavoda grada Zagreba*, 4; KAHLE, „Građevinski propisi”, 223.

² TANDARIĆ, WATKINS, IVES, „Urbano planiranje”, 13.

³ Vidi: JURIC, BENCETIC, „Regulacioni plan i direktivna regulaciona osnova Zagreba 1949.”

⁴ BAKAL, „125 godina regulirane izgradnje Zagreba”, 4.

⁵ *Urbanistički program grada Zagreba 1965.*, 10.

⁶ HR-DAZG-NOGZ-OGU-37.19.3, kut. 368, „Razvoj građevinskog sektora Narodnog odbora grada Zagreba od Oslobođenja do danas”, 1950., 7.

osnova Zagreba, odnosno DRO 1949., koji daje urbanistički temelj na kojemu se dalje razvija urbanističko planiranje Zagreba.⁷ Drugi je sredinom rujna objavljena *Osnovna uredba o generalnom urbanističkom planu*, kojom je definiran proces urbanističkoga planiranja i osnovni planerski dokumenti te glavni sudionici,⁸ a arhitekt urbanist Ljubo Ilić objavljuje opsežnu studiju o urbanističkoj metodi kojom je detaljno protumačio osnovnu uredbu o GUP-u.⁹ Ta tri dokumenta čine temelj na kojemu će se izraditi urbanistički prijedlog iz 1953. godine.

Urbanističkim prijedlogom DRO 1953. dijelom se bavila Tamara Bjažić Klarin u kritičkom osvrtu na urbanistička rješenja Vlade Antolića, kao i kritikom odbijanja njegovih urbanističkih rješenja. Vedran Ivanković i Mladen Obad Ščitaroci analiziraju zagrebački urbanizam 40-ih i 50-ih godina u tekstu „Planiranje i izgradnja Zagreba 1945.-1952.”¹⁰

U istraživanju urbanističkoga prijedloga DRO 1953. prvenstveno je korištena izvorna arhivska građa iz Državnoga arhiva u Zagrebu (fond 37, Narodni odbor grada Zagreba). Najvažniji dokument korišten u ovome radu jest Izvještaj Komisije Savjeta za komunalne poslove za izradu regulatorne osnove grada Zagreba pronađen u ostavštini Stjepana Hribara u Hrvatskome muzeju arhitekture. Ujedno su korišteni objavljeni izvori, odnosno rješenja NOGZ-a koja su objavljivana u *Službenom glasniku Narodnog odbora grada Zagreba*.

Članak je koncipiran tako da se detaljno analizira kritika tijela NOGZ-a i Izvještaja Komisije Savjeta za komunalne poslove za izradu regulatorne osnove grada Zagreba. U tekstu će se dati osvrt i mišljenje o opravdanosti kritike pojedinih dijelova DRO-a 1953., a u zaključku konačna ocjena opravdanosti odbacivanja DRO-a 1953. i njegovo značenje za urbanistički razvoj Zagreba.

Organizacija Narodnoga odbora grada Zagreba (1952. – 1953.)

Raspravama o DRO-u Zagreba koje su se vodile u Savjetu za komunalne poslove od studenoga 1952. do prosinca 1953. prethodila su turbulentna kadrovska zbivanja i reorganizacija administracije NOGZ-a. Mirko Pavleković izabran je za predsjednika NOGZ-a (gradonačelnika) 26. travnja 1952.¹¹ Dužnost je obnašao do 13. studenog 1952., kad ga zamjenjuje Većeslav Holjevac,¹²

⁷ ANTOLIĆ, „Regulacioni plan i direktivna regulaciona osnova Zagreba”, 5-30.

⁸ „Osnovna uredba o generalnom urbanističkom planu”, *Službeni list Federativne Narodne Republike Jugoslavije* (Beograd), 78 (1949), 1093-1094.

⁹ ILIĆ, „O urbanističkoj metodi”, 5-18, 95.

¹⁰ BJAŽIĆ KLARIN, „Constructing the world of equal opportunities”; IVANKOVIĆ, OBAD ŠČITAROCI, „Planiranje i izgradnja Zagreba 1945.-1952.”

¹¹ „Rješenje o predsjedniku i potpredsjednicima Narodnog odbora grada Zagreba”, *Službeni glasnik Narodnog odbora grada Zagreba* (dalje: SG NOGZ), 26. 4. 1952., 58; „Skraćeni zapisnik XVIII. redovnog zasjedanja Narodnog odbora grada Zagreba održanog 25. travnja 1952.”, SG NOGZ, 30. 5. 1952., 77-78.

¹² „Skraćeni zapisnik XXII. sjednice Narodnog odbora grada Zagreba održane 6. i 7. listopada 1952. godine u Gradskoj vijećnici Ćirila i Metoda ulica 5”, SG NOGZ, 13. 11. 1952., 162-164.

koji na dužnosti ostaje do 1963. godine.¹³ Zvonko Bešker imenovan je tajnikom NOGZ-a 26. travnja 1952.¹⁴ Kadrovske preinake pratila je velika reorganizacija administracije NOGZ-a, koja je izvedena 26. travnja 1952.¹⁵ U organizaciji NOGZ-a ukinuto je 17 povjereništava i savjeta te Izvršni odbor, a osnovano je pet savjeta. Savjet za komunalne poslove sastojao se od predsjednika i osam članova.¹⁶ U djelokrug Savjeta ušli su sljedeći poslovi: građevinarstvo, urbanizam, uređenje grada, stambena pitanja, vodoprivreda i promet.¹⁷ Ing. Milan Perc imenovan je tajnikom Savjeta za komunalne poslove 26. travnja 1952.¹⁸ Savjet za komunalne poslove bio je nadležan za: „1. rješavanje osnovnih pitanja iz oblasti komunalne djelatnosti, 2. davanje smjernica za rad Odjela (...) 6. predlaganje osnivanja, spajanja i prestanka komunalnih poduzeća i ustanova, 7. predlaganje izmjena i dopuna u generalnoj i regionalnoj osnovi grada, 8. predlaganja izgradnje i obnove svih vrsta cesta, javnih prolaza, vodograđevina, parkova, dječjih igrališta i ostalih komunalnih objekata.”¹⁹

U sastavu Savjeta za komunalne poslove došlo je do promjene 31. prosinca 1952., kad je za predsjednika izabran ing. Boris Bakrač te je imenovano osam članova Savjeta.²⁰ Dana 24. travnja 1953. povećava se broj članova s 8 na 12,²¹ a taj sastav Savjeta ostaje do 3. veljače 1954., kad su imenovani novi predsjednik i članovi.²²

¹³ ŠVAB, „Holjevac, Većeslav”, 608-609.

¹⁴ „Rješenje o postavljanju tajnika Narodnog odbora, tajnika savjeta, načelnika odjela i šefova odsjeka Narodnog odbora grada Zagreba”, *SG NOGZ*, 26. 4. 1952., 63.

¹⁵ „Rješenje o organizaciji administracije Narodnog odbora grada Zagreba”, *SG NOGZ*, 26. 4. 1952., 61-62.

¹⁶ U Savjet za komunalne poslove izabrani su predsjednik Dado Perera, član NOGZ-a, te članovi: 1. ing. Vladimir Dabac, tehnički direktor Vodovoda; 2. arh. ing. Rikard Marasović, honor. nastav. urban. na Tehničkom fakultetu; 3. Petar Matuza, član NOGZ-a; 4. Tomo Mraz, član MSV-a i predsjednik MO-a komunalaca; 5. Marko Perić, član NOGZ-a; 6. ing. Bogdan Teodorović, sanit. insp. Higijenskoga zavoda NR Hrvatske; 7. arh. Pavao Ungar, referent za hortikulturu Instituta za urbanizam NR Hrvatske; 8. Adalbert Veseli, član NOGZ-a. Vidi: „Rješenje o organizaciji savjeta Narodnog odbora grada Zagreba”, *SG NOGZ*, 26. 4. 1952., 58-59; „Skraćeni zapisnik XVIII. redovnog zasjedanja Narodnog odbora grada Zagreba održanog 25. travnja 1952.”, *SG NOGZ*, 30. 5. 1952., 77-80.

¹⁷ „Rješenje o organizaciji savjeta Narodnog odbora grada Zagreba”, *SG NOGZ*, 26. 4. 1952., 58-59.

¹⁸ „Rješenje o postavljanju tajnika Narodnog odbora, tajnika savjeta, načelnika odjela i šefova odsjeka Narodnog odbora grada Zagreba”, *SG NOGZ*, 26. 4. 1952., 63; „Skraćeni zapisnik XVIII. redovnog zasjedanja Narodnog odbora grada Zagreba održanog 25. travnja 1952.”, *SG NOGZ*, 30. 5. 1952., 77-78.

¹⁹ „Rješenje o prijenosu poslova iz nadležnosti Izvršnog odbora na predsjednika i savjete Narodnog odbora grada Zagreba”, *SG NOGZ*, 26. 4. 1952., 64.

²⁰ 1. Dado Perera, 2. Mirko Pavleković, 3. ing. Rikard Marasović, 4. Franjo Matijašćić, 5. Ivan Vasiljević, 6. ing. Stjepan Lamer, 7. Andrija Trošelj, 8. Josip Bičanić. Vidi: „Zaključci gradskog vijeća i Vijeća proizvođača o izboru članova posebnih i zajedničkih komisija te predsjednika i članova Savjeta Narodnog odbora grada Zagreba”, *SG NOGZ*, 31. 12. 1952., 202.

²¹ „Odluka o povećanju broja članova Savjeta za komunalne poslove i Savjeta za prosvjetu i kulturu Narodnog odbora grada Zagreba”, *SG NOGZ*, 24. 4. 1953., 87.

²² „Zaključak o izboru članova savjeta Narodnog odbora grada Zagreba”, *SG NOGZ*, 3. 2. 1954., 11.

Za obavljanje administrativnih poslova u NOGZ-u bilo je osnovano devet radnih jedinica: tajništvo, šest odjela i dvije uprave. Načelnik je vodio odjel, a šefovi odsjeke. Odjel za građevinarstvo i komunalne poslove je imao pet odsjeka: Odsjek za građevinarstvo, Odsjek za uređenje grada, Odsjek za stambeni fond, Odsjek za saobraćaj, Odsjek za imovinu te Opću administraciju i Računovodstvo. U djelokrug Odsjeka za građevinarstvo pripali su građevno-upravni poslovi, regulacija i urbanizam, građevinske inspekcije, procjene nekretnina i ostali građevinski poslovi. Imao je ukupno 80 zaposlenih službenika i 6 pripadnika pomoćnoga tehničkog osoblja te je bio među većim odjelima NOGZ-a.²³ Ing. Milan Perc imenovan je načelnikom Odjela za građevinarstvo i komunalne poslove, ing. Većeslav Radauš za šefa Odsjeka za građevinarstvo, ing. Ivan Sabljak za šefa Odsjeka za uređenje grada, Stjepan Boltižar za šefa Odsjeka za stambeni fond i Milena Balley za šeficu Odsjeka za imovinu.²⁴

Nova teritorijalna podjela grada Zagreba provedena je 23. srpnja 1953. Uz postojeće općine Dubrava, Gračani, Kustošija, Markuševac, Podsused, Remete, Stenjevec, Šestine i Vrapče, osnovane su nove općine Črnomerec, Gornji grad, Donji grad, Medveščak, Maksimir, Peščenica, Trnje i Trešnjevka.²⁵

Rasprava unutar tijela Narodnoga odbora grada Zagreba

Tijekom 1952. stvorila se klima iščekivanja objave DRO-a, konstantno se vršio pritisak na Zavod za urbanizam i ing. Vladu Antolića. Krajem godine održana je tematska sjednica Savjeta za komunalne poslove (14. studenog 1952.), na kojoj Antolić govori o tijeku i problemima izrade DRO-a, nakon koje će u 1953. uslijediti nekoliko sjednica na kojima se raspravljalo o DRO-u 1953. Osnovana je i Komisija Savjeta za komunalne poslove za izradu regulacione osnove grada Zagreba, koja će krajem 1953. dati negativnu ocjenu DRO-a 1953. Iz zapisnika sjednica Savjeta za komunalne poslove i Izvještaja njegove komisije doznajemo ključna događanja oko izrade DRO-a, glavne točke neslaganja te kritiku predloženoga urbanističkog rješenja grada Zagreba.

10. sjednica Savjeta za komunalne poslove (14. studenog 1952.)

Iz zapisnika 10. redovne sjednice Savjeta za komunalne poslove, održane 14. studenog 1952., doznajemo da se vodila velika rasprava o načinu i dinamici izrade i opsegu generalne regulatorne osnove grada Zagreba. O važnosti sjednice najbolje govori sastav sudionika. Sjednici su prisustvovali svi vodeći ljudi sektora građevine, komunalija, prometa te predstavnici NOGZ-a i Zavoda za

²³ „Rješenje o organizaciji administracije Narodnog odbora grada Zagreba”, *SG NOGZ*, 26. 4. 1952., 61-62.

²⁴ „Rješenje o postavljanju tajnika Narodnog odbora, tajnika savjeta, načelnika odjela i šefova odsjeka Narodnog odbora grada Zagreba”, *SG NOGZ*, 26. 4. 1952., 63.

²⁵ „Odluka o teritorijalnoj podjeli grada Zagreba”, *SG NOGZ*, 23. 7. 1953., 153-154.

urbanizam, a glavne teme bile su postavljanje rokova za dovršenje DRO-a te kadrovska i organizacijska stanje u Zavodu za urbanizam.²⁶ Na sjednici su bili političari poput Dade Perere, predsjednika Savjeta za komunalne poslove, i Zvonimira Beškera, tajnika NOGZ-a. Odjel za građevinarstvo i komunalne poslove zastupali su načelnik ing. Milan Perc i članovi Marko Perić, Adalbert Veseli, Tomo Mraz, ing. Rikard Marasović, ing. Vlatko Dabac, arh. Pavao Ungar, ing. Nikola Marić, ing. Stjepan Novaković, ing. Vladimir Franz i ing. Vlado Galić. S operativne razine prisustvovali su ing. Većeslav Radauš, šef Odsjeka za građevinarstvo; ing. Ivo Sabljar, šef Odsjeka za uređenje grada; Milena Balley, šefica Odsjeka za imovinu; Stjepan Boltižar, šef Odsjeka za stambeni fond; Ante Oman, šef Odsjeka za saobraćaj; direktor geom. Danilo Vukovojac, Geodetski zavod NOGZ-a; Branko Radošević, direktor ustanova „Kanalizacija” i ing. Zvonimir Badovinac, ustanova „Nasadi”. Navedeni su u raznim fazama i različitim intenzitetom surađivali na izradi regulatorne osnove. Ondje su bili i direktor ing. Vladimir Antolić i ing. Viktor Hečimović iz Zavoda za urbanizam NOGZ-a, u kojemu je bila izrađena regulatorna osnova. Sastanak je otvorio tajnik Savjeta ing. Perc, koji je odredio glavne teme rasprave. Prva je bila definirati rokove za dovršenje izrade DRO-a, a druga definirati broj zaposlenika i organizaciju rada u Zavodu za urbanizam. Raspravljalo se mogu li zaposlenici, uz postojeću organizaciju i djelovanje, zadovoljiti postojeće rokove.²⁷

Uslijedila je dugotrajna i iscrpljujuća rasprava, koja je imala dvije faze. U prvoj je Antolić napravio detaljan uvod u kojem je objasnio osnovnu kronologiju zbivanja. Poslije rata, tijekom 1945. i 1946., bavili su se sanacijom ratnih šteta, obnovom popaljenih sela i razrušenih gradova. Tek je 1947., osnivanjem Urbanističkoga instituta, započeo sustavni rad na DRO-u Zagreba. Od 1947. do 1949. Institut je prikupljao potrebne podatke za izradu DRO-a, a istovremeno je izradio grubu procjenu financijskih troškova za izradu i provedbu regulatorne osnove. NOGZ je poslao brojne opravdane i neopravdane primjedbe koje su bile proanalizirane i djelomično prihvaćene. Revizija regulatorne osnove radila se na nacrtima u mjerilu 1 : 50.000 i 1 : 100.000. Uže središte Zagreba napravljen je u mjerilu 1 : 5000. Do 1949. godine regulatorna je osnova bila razrađena do razine približne točnosti jer su se mogli locirati svi objekti koje se namjeravalo izgraditi. Bez grubih pogrešaka, tijekom 1949. mogle su se provesti planirane investicije u gradskoj električnoj mreži, izgradnji javnih i stambenih zgrada u vrijednosti od 150 do 160 milijardi dinara. Institut je nastavio razrađivati regulatornu osnovu u mjerilu 1 : 10.000. Geodetske mape nisu izrađene, ali je osnova ipak završena 1951. godine. O DRO-u iz 1951. raspravljali su savjeti građana, frontovske organizacije i rajoni te brojni stručnjaci. Brojne primjedbe bile su prihvaćene prema mogućnostima. U srpnju

²⁶ HR-DAZG-NOGZ-SIT-37.3, kut. 33, Zapisnik 10. redovne sjednice Savjeta za komunalne poslove, 14. 11. 1952., 1.

²⁷ *Isto.*

1951. konačno su bile gotove geodetske mape u mjerilu 1 : 10.000 i moralo se provesti brojne ispravke.²⁸

Promjena gospodarskoga sustava od centralizacije k decentralizaciji značila je da država više nije glavni investitor, nego su se pojavili zadružni i privatni sektor. Zbog ubrzane izgradnje stambenih i industrijskih zgrada nužna je bila izrada detaljnih regulatornih osnova, koje bi se realizirale u vremenskim etapama. Njihova izrada opsežan je posao koji zahtijeva veliki broj suradnika i radnih sati. Glavni problem nije bilo iscrtavanje, nego je bilo neophodno detaljno proučavanje i istovremeno sudjelovanje različitih stručnjaka. Grad je živi organizam, koji se ne može uokviriti nekakvim statičkim planiranjem, pa se postojeći DRO neprekidno mijenjao i dopunjavao. U urbanističkom planiranju grada DRO je bolji izbor od generalne regulatorne osnove (GRO) jer se načelno definiraju zone namjene i osnovna koncepcija prometne (automobilske i željezničke) mreže. Načelno definiranje prometa, prema Antoliću, omogućuje „zdrav i moderan” razvoj, odnosno fleksibilnost u suradnji s industrijom tijekom izrade detaljnih urbanističkih planova i uređenja povijesnih lokacija. U Zavodu su započeli opsežnu analizu gradskih zgrada, cesta i industrijskih postrojenja da bi se dobio „uvid i slika koji će objekti uskoro prestati i dotrajati, da se može provesti asanacija grada”, a osnovni razlog bio je izbjeći iskustva Beograda, koji je imao prihvaćenu regulatornu osnovu, ali se ipak gradilo mimo nje.²⁹

U zaključku Antolić konstatira da „danas imamo takav plan, da možemo sa sigurnošću izvršiti svaku investiciju, da nam se kasnije ne može predbacivati / kao onima u prošlosti / da smo činili neoprostive pogreške”. Osnovne razloge sazivanja i atmosferu tijekom sastanka najbolje pokazuje završna Antolićeva rečenica: „... smatram, da ne bi trebalo vršiti na nas neku presiju, no ako se dokaže, da bi netko drugi vršio taj rad bolje od nas, nemam ništa protiv toga, ali kod ocjene našega rada molim za objektivnost i dobronamjernost.”³⁰

Antolić je stekao veliko iskustvo u raspravama vođenim na sastancima s brojčano nadmoćnim inženjerima iz Gradskoga poglavarstva, jer je dugi niz godina radio na predratnom DRO-u. Imao je dobar predosjećaj da se promjenom naziva Gradskoga poglavarstva u NOGZ nije temeljno promijenio način održavanja velikih skupnih sastanaka. Zaposleni gradski inženjeri masovno su dovedeni da bi sudjelovali u raspravama i glasanju kako su im nadređeni odredili (uputili ih) prije sastanka. Nakon Antolićeva izlaganja pojedini članovi Savjeta počeli su s reakcijama. Prvi diskutant, Adalbert Veseli, načelno je podržao izlaganje ing. Antolića i konstatirao da ne postoje problemi u izradi regulacione osnove koje se „danas” ne bi moglo riješiti na sjednici. Nepogrešivo je definirao primjenu estetskoga i financijskoga principa u procesu planiranja. Estetski princip obavežno je uvjetovan u skladu s „našim” realnim mogućnostima, a financijski princip bio je „da se sa najmanje sredstava postignu

²⁸ Isto, 3.

²⁹ Isto, 4.

³⁰ Isto.

što bolji rezultati”.³¹ Navedena misao postat će najupotrebljavanija krilatica u urbanizmu i arhitekturi tijekom razdoblja socijalističkoga samoupravljanja.

Ing. Zvonimir Badovinac upozorio je na brojne probleme u održavanju zelenih površina u gradu Zagrebu. Prvi je bio što nije postojala gradska ustanova koja bi se trajno brinula o parkovima i šumama, drugi što su u DRO-u bile predviđene goleme zelene površine: parkovi, gradski zeleni pojas, savska obala, sjeverni dio Sljemena, šume ispod Sljemena, šira okolica Zagreba. Badovinac smatra da predložena rješenja nisu dobra jer nisu „dublje zalazila u problem Sljemena, a ni Jelenovca, Cmroka, Kraljevca, Grmošćice, Maksimira i t.d.” Treći je problem bio što u DRO-u nije riješeno arondiranje parkova, livada za djecu od 8 do 16 godina, bazena za kupanje na periferiji, vidikovaca, smještaja hotela i škola na periferiji. Relativno je dobro uočio probleme, ali je na pogrešnom mjestu tražio njihovo rješavanje. Na sastanku se raspravljalo o DRO-u, a navedeni problemi trebali su se rješavati tek prilikom izrade detaljnih urbanističkih planova. Zaključno upozorenje bilo je da su zelene površine „ogromne, pa ako se planski dobro ne obrade, bile bi kasnije kritike suviše i nepotrebne, odnosno neostvarive. Zelenim površinama treba dakle posvetiti daleko veću pažnju. Sljeme je već prilično izgrađeno, bez pravoga sistema.” Jedna od preporuka bila je da bi sve gradske ustanove trebale biti pravovremeno informirane i aktivno sudjelovati u izradi DRO-a.³² Značenje izjave ing. Badovinca bilo je skidanje odgovornosti s gradske ustanove „Nasadi” jer se impliciralo da su sva rješenja zelenih površina u DRO-u navodno nastala bez konzultacija s njima. Pozitivan aspekt njegove izjave pravovremeno je upozorenje da se nastavila divlja izgradnja jednoobiteljskih kuća na obroncima Medvednice. Antolić je odmah odgovorio na Badovinčeve primjedbe da je suradnja s različitim stručnjacima nužna, a problem zelenih površina, odnosno šuma, mogao bi se bolje rješavati ako bi se u Zavodu zaposlio šumarski stručnjak. Drugi je preduvjet bio da se Zavodu nabavi vlastito prijevozno sredstvo kojim bi se obilazile zelene površine.³³

Antolić je potencirao dva aspekta suvremenoga urbanizma u odgovoru članu A. Veselom. Prvo, urbanističko planiranje napustilo je akademski pristup, koji je ocijenjen „kao neshodan i nesavremen” jer je forsirao estetsku na račun znanstvene i tehničke komponente. Drugo, suvremeno urbanističko planiranje usmjereno je na tehnički i znanstveni aspekt koji „obuhvaća cijeli život jednog grada”. U planiranju je bitan proces neprekidnoga prilagođavanja suvremenim potrebama uz istovremeno predviđanje budućih potreba da bi se grad pravilno izgrađivao i proširivao. Zavod za urbanizam postigao je visoku profesionalnu razinu, ali je trebalo pratiti istraživanja i zbivanja u suvremenom urbanizmu, nabaviti suvremenu stručnu literaturu. Antolić naglašava da stručnjaci iz Zavoda „još uopće nismo bili vani i nemamo kontakata sa stručnjacima ostalih zemalja u svijetu, a potrebno je imati veze s ljudima, da

³¹ *Isto*, 5.

³² *Isto*.

³³ *Isto*, 6.

možemo suvremene tekovine i kod nas primijeniti”.³⁴ U odgovoru je Antolić sažeto objasnio osnovnu organizaciju rada u Zavodu za urbanizam. U procesu planiranja arh. Stjepan Hribar bavio se urbanističkim, a ing. Viktor Hečimović ekonomskim aspektom. Suradnika za iscertavanje nacрта DRO-a bilo je dovoljno, ali među osobljem Zavoda nisu bile optimalno zastupljene različite struke i zato su se neprekidno konzultirali s vanjskim specijaliziranim stručnjacima. Sveučilišni prof. Gjurić bio je glavni konzultant za problem regulacije Save i gradskih potoka.³⁵

Sljedeći diskutant, geom. Dane Vukovojac, predložio je da se definiraju konkretni zaključci. Glavnim problemom smatrao je automobilski i željeznički prometni sustav. Predložio je metodološku promjenu u planerskom procesu. Jedna od glavnih značajki bile su neprekidne promjene koncepcije i detalja u DRO-u, koje su usporavale i komplicirale provedbu. Zato bi prethodno trebalo izraditi DRO koji bi imao trajnu i jasnu koncepciju, dok bi se specifične situacije rješavale u detaljnim regulatornim osnovama, koje bi se sukcesivno izrađivale. Prijedlog je bio u skladu s Antolićevim razmišljanjima jer su obojica reagirala na osnovi svakodnevnoga iskustva. Ing. Vlatko Dabac podržao je prijedlog DRO-a koji bi imao trajnu i jasnu koncepciju razvoja grada. Glavno pitanje bilo je: u kojem je stupnju gotovosti i kad bi se mogla javno objaviti generalna regulatorna osnova?³⁶

Drugu fazu rasprave predvodio je Zvonimir Bešker, a sudjelovali su arh. Pavao Ungar, ing. Rikard Marasović, Branko Radošević, Adalbert Veseli, Nikola Marić, Danilo Vukovojac, Većeslav Radauš te Milan Perc. Glavno obilježje bilo je koordinirano kolektivno „granatiranje” ing. Antolića, kome je bila uskraćena mogućnost da odmah odgovori pojedinim govornicima. Nakon usklađenoga kolektivnog napada Antolić je morao odgovoriti odjednom na sve primjedbe. Najviše politički rangirani sudionik, Zvonimir Bešker, imao je dojam da su se sudionici razilazili u načelnim postavkama urbanističkoga planiranja, što bi trebalo raščistiti na sjednici. Izrazio je nedvosmisleno neslaganje „sa svim izlaganjima ing. Antolića, ukoliko se tiču izrade plana u vezi naše ekonomske politike, te smatra, da primjedbe ukoliko se odnose na Reg. osnovu Beograda, te na dodjelu parcela za stambene zgrade i t.d., nemaju temelja, jer sve što je rečeno, to je ‘vrćenje u krugu’. To valja presjeći. Regulatorna osnova treba da nam daje jednu orijentaciju, kako će se razvijati naš grad, što opet ne znači, da se za kojih 5 godina neće ništa mijenjati.” Bio je uvjeren „da je to negativan odnos prema socijalističkoj izgradnji”. Tajnika Beškera posebno je iznerviralo što „drug Antolić s jedne strane veli da osnove nemamo, a s druge strane da je imamo. Iz diskusije se vidi, da je ipak bilo smetnja kod lokacija.” Zaključak je imao prijeteći ton: „da li se može izraditi Regulacioni plan ili ne? A onda: kako, s kime i do kada.” Bešker je uvodno iskoristio najteže argumente – „neslaganje, nema temelja, vrćenje u krugu,

³⁴ *Isto.*

³⁵ *Isto*, 7.

³⁶ *Isto.*

negativan odnos, istovremeno nemamo – imamo”, koji su trebali poslužiti za visoko podizanje tenzija tijekom rasprave. Na retoričko Beškerovo pitanje Ungar je odgovorio da „imamo” DRO „i da je Zavod daleko s njom otišao te da mu treba dati priznanje”.³⁷ Ističe da je osnova bila izrađena, ali nije poslana na uvid i raspravu u gradske ustanove i javnost, te da bi se Privredni savjet NRH morao uključiti u raspravu jer je Zagreb najjači privredni centar u državi. U zaključku je predložio određivanje trajanja izložbe i javne rasprave. Na izložbi bi trebali istovremeno izložiti nacрте DRO-a i precizna tumačenja da bi javnost bolje shvatila predložene regulatorne zamisli u nacртima.³⁸ Prijedlogom za izlaganje i javnu raspravu arhitekt Ungar nastojao je odvesti raspravu s područja uzavrele političke diskvalifikacije u mirnije tehnokratsko područje.

Inženjer Rikard Marasović inzistirao je na postojanju dviju faza djelovanja u procesu urbanističkoga planiranja. Prva je izrada i donošenje DRO-a, a druga je izrada detaljnih regulatornih osnova pojedinih gradskih područja, koje moraju biti usklađene s DRO-om. Marasović je o prvoj fazi imao drugačije mišljenje od Antolića. Smatrao je da bi DRO trebalo što brže izraditi i odobriti te da bi stručne službe i NOGZ trebali preuzeti vodstvo i pomoći Zavodu za urbanizam u izradi DRO-a. Članovi Savjeta za komunalne poslove morali bi imati uvid u podatke i dinamiku izrade osnove. O temeljnim postavkama osnove trebali bi dati mišljenje svi sektori. Glavnim nedostatkom prijedloga smatrao je nedefinirani odnos između Savjeta za komunalne poslove, stručnih službi NOGZ-a i Zavoda za urbanizam. Tko bi koordinirao brojne stručne službe u procesu preuzimanja vodstva i kako bi one pomogle Zavodu? Nadalje, Marasović je predložio bitno skraćivanje trajanja DRO-a, s predloženih 30 na 10 godina. Glavni razlog bilo je brže stvaranje fleksibilnijih preduvjeta za normalan tijek investiranja u stambenu izgradnju, cestogradnju i željeznicu. Marasović je bio posebno kritičan prema organizaciji djelovanja Zavoda za urbanizam, jer „današnje uposlenje Zavoda nije pravilno. Potrebno je šematski utvrditi detaljnu i parcijalnu razradu plana po pojedinim područjima, da bi se znalo, gdje će se što graditi. U svakom slučaju treba angažirati ustanove kao jednako vrijedne suradnike, pod rukovodstvom ing. Antolića.”³⁹ Bez obzira na kritičke tonove i određena neslaganja, Marasović nije osporavao Antolićevu profesionalnu kompetentnost.

Branko Radošević naglasio je da je Zavod za urbanizam uvijek tražio stručno mišljenje u procesu planiranja te podržao Antolićev prijedlog da se izrada projekta gradskih potoka i kanalizacije nakon prihvaćanja osnove povjeri specijaliziranoj stručnoj ustanovi. Član Savjeta Veseli imao je tri prijedloga. Prvo, nakon rasprave trebalo bi donijeti konkretne zaključke koji bi Antoliću omogućili „pravilan rad na razradi Regulatorne osnove”. Drugo, privatno vlasništvo nad zemljištem bilo je veliki problem prilikom izgradnje cesta i komunalne infrastrukture, pa predlaže „da se privatna zemljišta proglase općenarodnom imovinom, s time, da se odnosnim vlasnicima u zamjenu dade na

³⁷ *Isto.*

³⁸ *Isto*, 8.

³⁹ *Isto.*

drugome mjestu”. Treće, potrebno je izraditi i donijeti „provedbene propise za izradu Regulacionog plana i [da se] obvežu sve ustanove na suradnju i davanje potrebnih podataka”.⁴⁰

Ing. Nikola Marić iznio je najoriginalniji prijedlog za ubrzanje procesa planiranja i međusobne suradnje unutar NOGZ-a. Ideja je bila da se „unutar Savjeta osnuje radna jedinica pod imenom biro ili slično, koja bi radila na sređivanju i realizaciji Regulacione osnove. U toj grupi trebali bi da budu zastupani ekonomisti, građevinari, sanitarci i t.d.”⁴¹ Ostalo je nejasno kako bi Zavod za urbanizam pri NOGZ-u i Biro za sređivanje i realiziranje regulatorne osnove pri Savjetu za komunalne poslove NOGZ-a uspjeli ubrzati izradu DRO-a kad im se djelokrug poslova potpuno preklapao. U planerskom procesu Savjet bi izgubio na značenju jer bi Biro direktno surađivao sa Zavodom ili ga savjetovao. Odnos između Zavoda i Biroa ostao je nedefiniran. Ako bi Biro djelovao kao suradnik, to bi značilo uključivanje samo po potrebi i pozivu Zavoda. Ako bi Biro savjetovao Zavod, nužno se postavljalo pitanje da li kao stalno prisutan savjetnik ili isključivo po pozivu.

Danilo Vukovojac ponovo se uključio u raspravu. Podržao je prijedlog ing. Marića o osnivanju posebne radne jedinice unutar Savjeta za komunalne poslove. Komentirao je suradnju pojedinih ustanova tijekom rada na DRO-u i kao negativan primjer spomenuo željeznicu, „gdje nemamo mjerodavnih stručnjaka ni lica, koja mogu dati sigurne podatke, pa prema tome nema ni garancije, da će se ono po željeznici prihvatiti, što ti stručnjaci izjave”. Ing. Većeslav Radauš podržao je prijedlog ing. Marića o osnivanju posebne radne jedinice unutar Savjeta za komunalne poslove. Ing. Milan Perc razradio je prijedlog koji su spominjali Marić, Vukovojac i Radauš – želi osnovati radnu jedinicu u NOGZ-u koja bi vodila svakodnevne poslove Odjela za građevinarstvo i komunalne poslove, a koji je inače prisiljen obraćati se Zavodu za urbanizam „za svaki slučaj napose, pa i kod detalja, i to ne samo kada se radi o lokaciji nekog značajnog objekta, nego i za svaku najmanju kućicu. Ako se lokacije moraju određivati još uvijek u roku od 1 sata, onda znači da nemamo Regulacione osnove.” Iz navedenoga vidimo da je Percu najviše smetala moć koju je Zavod imao u pogledu izdavanja građevinskih dozvola. Moguće je da je to jedan od razloga, tj. želje za što hitnijim donošenjem i prihvaćanjem DRO-a. Perc je precizno formulirao zahtjev građevno-upravnih organa koji „trebaju direktivnu osnovu, koja će vrijediti kao obavezni propis, a ne tražimo detalje. Donošenje takove osnove nije formalnost. Ne može se govoriti o tome, da imamo Regulacioni plan, dok ga ne usvoji Gradska skupština, jer je to inače osnova jednoga čovjeka.” Prema Percu, Savjet za komunalne poslove napravio je osnovnu pogrešku ne definiravši vremenske rokove za izradu, raspravu i donošenje DRO-a. Predložio je osnivanje posebne komisije za DRO po uzoru na nekadašnji Savjet građana, čiji bi zadaci bili pomaganje s prijedlozima i sugestijama Zavodu za urbanizam te nadzor pridržavanja vremenskih rokova za

⁴⁰ Isto.

⁴¹ Isto.

izradu DRO-a.⁴² Napravio je zanimljivu mješavinu točnih konstatacija i dvaju nesuvislih prijedloga. Točna je konstatacija da je DRO temeljni dokument u istovremenom odobravanju građevinskih dozvola za važne industrijske zgrade i pogone te male jednoobiteljske zgrade. Prvi nesuvisli prijedlog bilo je premještanje Biroa iz Savjeta za komunalne poslove u Odjel za građevinarstvo i komunalne poslove NOGZ-a, gdje bi sudjelovao u rješavanju svakodnevnih zadataka. Drugi nesuvisli prijedlog jest osnivanje Komisije za DRO od članova Savjeta za komunalne poslove, stručnjaka („građana, koji imaju znanja”) i građana (punih „volje i ljubavi”) za rješavanje problema u urbanističkom planiranju jer se gomilaju ustanove s istim opsegom poslova bez precizno razgraničenoga djelokruga: Zavod za urbanizam NOGZ-a, Savjet za komunalne poslove NOGZ-a, Biro za sređivanje i realiziranje regulatorne osnove, koji je primarno bio uz Savjet da bi bio premješten u Odjel za građevinarstvo i komunalne poslove NOGZ-a.⁴³

Nakon neprekidnoga kolektivnog „granatiranja” došao je red i na Antolića, koji je izjavio „da mu je sada teško odgovoriti na svaku primjedbu, kada mu nije dana mogućnost, da odmah odgovori na izlaganja pojedinaca”. Za vrijeme njegova izlaganja bilo je povremenih upadica. Antolić je tvrdio da je bio u kontaktu s ustanovama i pojedincima jer ih je prije dvije godine upoznao sa stupnjem dovršenosti DRO-a. Složio se s prijedlogom o osnivanju komisije stručnjaka i predstavnika ustanova koja bi surađivala sa Zavodom. Negirao je optužbe da je „uslijed dosadašnjeg rada Zavoda nastala neka šteta za grad Zagreb, tj. zato što nije bilo Regulacionog plana, a napose u vezi izgradnje željezničke mreže i sl. Tome je razlog pomanjkanje financijskih sredstava, a ne pomanjkanje Plana. U načelu je prihvaćena željeznička mreža po najvišim forumima.”⁴⁴ Nakon upadice tajnika Beškera, koji je tražio rok izrade DRO-a, predsjednik Savjeta Dado Perera prekinuo je raspravu i predložio zaključke kad je započelo prepucavanje između Antolića i drugih prisutnih sudionika sastanka. Zaključci su jednoglasno prihvaćeni. Prvo, Zavod za urbanizam NOGZ-a morao je dovršiti analizu dotad sakupljenih podataka i završiti rad na DRO-u. Drugo, formirala bi se komisija za suradnju sa Zavodom za urbanizam na izradi DRO-a. Sve gradske ustanove i organi bili su obvezni surađivati. Osnovna zadaća komisije bio je nadzor i ubrzanje rada Zavoda na dovršenju DRO-a. Treće, inženjeri Marasović, Perc, Ungar i Radauš morali su predložiti buduće članove komisije za suradnju na izradi DRO-a na sljedećoj sjednici Savjeta za komunalne poslove.⁴⁵

Nakon burne 10. sjednice Savjeta za komunalne poslove ing. Antolić objasnio je stavove o urbanističkom planiranju, osoblju i djelokrugu Zavoda za urbanizam u posebnom dopisu od 22. studenog 1952. upućenom načelniku Odjela za građevinarstvo i komunalne poslove ing. Nikoli Percu. Predložio je

⁴² *Isto*, 9.

⁴³ *Isto*, 10.

⁴⁴ *Isto*.

⁴⁵ *Isto*, 11.

zapošljavanje jednoga arhitekta projektanta i jednoga inženjera projektanta, čime bi Zavod imao 15 zaposlenika. Osnovni razlog bilo je povećanje poslova nakon donošenja DRO-a za grad i regiju. Sljedeće je trebalo „izraditi detaljne planove u većem mjerilu za pojedine predjele koji će doći u obzir za izgradnju. U tu svrhu biti će potrebno i detaljnije odrediti cestovne poteze te rješavati razna druga tehnička pitanja iz područja niskogradnje.”⁴⁶ Antolić je u sedam postavki precizno definirao opseg djelovanja Zavoda za urbanizam: 1. analiza i proučavanje urbanističkih problema grada i regije; 2. izrada urbanističke dokumentacije različitoga opsega i namjene (studije, direktivni i etapni regulacijski i regionalni planovi); 3. suradnja između urbanističkih i ostalih grana znanosti; 4. izrada detaljnih (izvedbenih) regulacijskih i regionalnih planova; 5. izrada specijalističkih mišljenja i savjeta za lokaciju objekata u fazi projektiranja, izgradnji i uređenju grada i regije; 6. izvođenje terenskoga očevida; 7. popularizacija suvremenih principa urbanističke znanosti i regulacijskih planova zbog učinkovitijega uređenja grada i regije. Zavod bi se trebao baviti urbanističkim planiranjem, a poslovima „provedbe i kontrole provedbe regulatornih zahvata treba da se bavi regulatorni otdjel Povjereništva građevina”. Reorganizacijom administracije u NOGZ-u u travnju 1952. ukinuto je Povjereništvo građevina, a poslovi su preneseni u novoosnovani Otdjel za građevinarstvo i komunalne poslove. Fokus djelovanja istovremeno je bio na rješavanju problema u trenutnom, ali i dužem razdoblju. Antoliću je bila posebno važna suradnja u urbanističkoj znanosti jer bi se Zavod istovremeno bavio stručnim (studijsko-analitičkim) i znanstvenim (teorijsko-istraživačkim) djelovanjem. Za znanstveno djelovanje Zavoda nužno je bilo stvoriti preduvjete poput „slobodnog raspolaganja budžetom, mogućnost nabave pribora, honorara za saradnike, nabava strane literature, mogućnost stručne saradnje sa vanjskim svijetom, putovanja”⁴⁷

11. sjednica Savjeta za komunalne poslove (8. siječnja 1953.)

Na 11. sjednici Savjeta za komunalne poslove NOGZ-a, održanoj 8. siječnja 1953., inženjeri Marasović, Perc, Ungar i Radauš predložili su budućih osam članova za novoosnovanu i neznatno preimenovanu Komisiju za generalni regulacioni plan NO-a grada Zagreba. Član Savjeta za komunalne poslove NOGZ-a ing. Marasović imenovan je predsjednikom Komisije, a članovi su bili: prof. arh. Josip Seissel, Tehnički fakultet Sveučilišta u Zagrebu; ing. Roman Jelovica, Direkcije Jugoslavenskih željeznica u Zagrebu i ing. Milivoj Ljubičić, Savjet za privredu NOGZ-a, a četiri predstavnika trebali su odrediti Savjet za prosvjetu i kulturu, Savjet za unutrašnje poslove NOGZ-a, Komanda grada Zagreba i Savjet za narodno zdravlje i socijalnu politiku NOGZ-a.⁴⁸

⁴⁶ HR-DAZG-NOGZ-OGU-37.19.3, kut. 369, Dopis Vlade Antolića Otdjelu za građevinarstvo i komunalne poslove NOGZ-a, 22. 11. 1952., 1.

⁴⁷ *Isto*, 3.

⁴⁸ HR-DAZG-NOGZ-SIT-37.3, kut. 33, Zapisnik 11. sjednice Savjeta za komunalne poslove, 8. 1. 1953., 10.

Razdoblje između 11. i 12. sjednice Savjeta za komunalne poslove

Na sjednici NOGZ-a u ožujku 1953. novoizabrani predsjednik Savjeta za komunalne poslove ing. Boris Bakrač obrazlagao je Društveni plan i gradski proračun za 1953. godinu. U izlaganju je posebno naglasio važnost Komisije za generalni regulacioni plan koju je osnovao Savjet za komunalne poslove. Osnovni zadatak Komisije bila je suradnja sa Zavodom za urbanizam na ubrzanom izradi novoga DRO-a. Bakrač je posebno naglasio postignuti dogovor sa Zavodom o dovršenju DRO-a u prvom polugodištu da bi se raspravio u javnosti i na plenumu NOGZ-a. Komisija je postavila jasan zahtjev pred sve sudionike u javnoj raspravi (administracija NOGZ-a, gospodarstvo, prosvjeta, zdravstvo, JNA, državne željeznice) da „u što kraćem roku” dostave svoje primjedbe i prijedloge na dovršeni DRO.⁴⁹

Između 11. i 12. sjednice Savjeta za komunalne poslove, koje su bile održane u siječnju i lipnju 1953., dogodila se javna rasprava u stručnom časopisu i dnevnim novinama. Ing. Milko Sinković s Tehničkoga fakulteta objavio je u ožujku i travnju u časopisu *Građevinar* opširnu i utemeljenu kritiku željezničkoga čvora u Zagrebu, u kojoj je primjenom pet racionalnih principa srušio predloženo rješenje željezničkoga prometa. Vrsnim je argumentima oborio hipotezu da je izgradnja željezničke pruge zaustavila prostorno širenje grada prema jugu na nizinska područja oko rijeke Save.⁵⁰

U svibnju je Zavod za urbanizam objavio tiskano izdanje DRO-a Zagreba, a u lipnju je ing. Božidar Vizjak u tekstu u *Građevinaru* detaljno protumačio primijenjenu metodologiju i koncepciju projektirane cestovne mreže. Precizno je i racionalno objasnio suvremene metode u proučavanju intenziteta i utvrđivanju količine prometa u projektiranju gradske mreže cestovnih prometnica u DRO-u.⁵¹ Istovremeno su ing. Artur Minichreiter i ing. Elimir Svetličić u tekstu u dnevnim novinama *Vjesnik* edukativno protumačili buduće radove na regulaciji korita Save i izgradnji sustava zaštite od povremenih poplava.⁵²

12. sjednica Savjeta za komunalne poslove (5. lipnja 1953.)

Načelnik Odjela za građevinarstvo i komunalne poslove ing. Milan Perc predložio je 4. lipnja 1953. da se ing. Vladi Antoliću isplati „povremena nagrada” u iznosu od 7.000 dinara jer se istaknuo na „forsiranoj izradi Regulacionog plana grada Zagreba” i održao je nekoliko „uspjelih predavanja” od početka siječnja do kraja svibnja 1953. godine. Perc je naglasio da je Antolić

⁴⁹ „Obrazloženje Društvenog plana i budžeta za g. 1953”, *SG NOGZ*, 28. 3. 1953., 68.

⁵⁰ SINKOVIĆ, „Željezničko čvorište u okviru direktivne regulatorne osnove Zagreba”, br. 3 i br. 4.

⁵¹ VIZJAK, „Prometne podloge za cestovno planiranje”.

⁵² En., „Zapreka u širenju grada – Regulacija Save u vezi je s daljnjim razvojem Zagreba”, *Vjesnik* (Zagreb), 26. 6. 1953., 7.

„postigao naročite rezultate” i „doprinio bržoj i boljoj izradi” regulacionoga plana grada Zagreba.⁵³ Dodjela novčane nagrade pokazuje da je gradska uprava bila prethodno upoznata s Antolićevim završetkom dužnosti direktora Zavoda za urbanizam i odlaskom u Burmu u službu Ujedinjenih naroda. Iznos nagrade od 7.000 dinara više je simbolična nagrada Antoliću ako uzmemo u obzir da je dvije godine poslije na godišnjoj razini dodijeljeno 28 nagrada, od kojih je minimalna iznosila 4.000 dinara za pravnu referadu i administraciju, šefovi odsjeka Odjela za građevinarstvo i komunalne poslove dobivali su između 10.000 i 15.000 dinara, a direktori zavoda, u rangu Antolića, dobili su 12.000 dinara. Te godine nagrađen je i direktor Zavoda za urbanizam ing. Stjepan Hribar.⁵⁴

Na 12. sjednici Savjeta za komunalne poslove, održanoj 5. lipnja 1953., bili su sekretar Savjeta ing. Milan Perc, načelnik Odjela za građevinarstvo i komunalne poslove; članovi Savjeta: Mirko Pavleković, Josip Bičanić, ing. Stjepan Lamer, ing. Ivan Ivačić, ing. Rikard Marasović, Franjo Matijaščić, Ivan Vasiljević, Andrija Trošelj; ing. Ivo Sabljar, šef Odsjeka za uređenje grada; Stjepan Boltžar, šef Odsjeka za stambeni fond; Ante Oman, šef Odsjeka za saobraćaj.⁵⁵

Predsjednik Komisije za generalni regulatorni plan NOGZ-a ing. Marasović podnio je izvještaj o radu Komisije i izradi DRO-a. Podrška svih savjeta i ustanova bila je nužna za učinkovito djelovanje Komisije, a izaslanici Savjeta za privredu i Savjeta za prosvjetu i kulturu nisu redovito dolazili na sastanke. Zato je bio produžen rok za završetak DRO-a do 15. lipnja 1953. Sljedeće zapreke bile su odlazak Antolića s čela Zavoda za urbanizam te skori odlazak članova Komisije na godišnji odmor. Direktna posljedica bilo je usporavanje rada, čime bi DRO bio na Skupštini najranije najesen. Marasović je bio uvjeren da će se „Zavod naći u teškoj situaciji odlaskom ing. Antolića. Treba razmisliti o osobi, koja bi ga imala naslijediti.” Marasović nije vjerovao da bi se zamjenik mogao pronaći u postojećem sastavu osoblja u Zavodu, koji bi nužno trebalo revidirati i dopuniti novim stručnjacima.⁵⁶ Radi podizanja konačne kvalitete DRO-a predložio je da se pozovu „stručnjaci za Regulacioni plan iz Beograda, Sarajeva i Ljubljane, koji su već radili na izradi regulacionih osnova, jer bi oni mogli dati o našoj osnovi svoja visokostručna mišljenja i potrebne sugestije”. Marasović je definirao glavni problem u djelovanju Zavoda, koji se bavi „prilično nerealnim problemima daleke budućnosti. Nerealan je, jer se istovremeno bavi i naučnim pitanjima i projektiranjem. Potonje bi prvenstveno trebalo biti usmjereno na aktualne potrebe.” Ivačić, Pavleković i Perc predlagali su da se pronađu i prouče zapisnici sjednica nekadašnjega Savjeta građana za

⁵³ HR-DAZG-NOGZ-OGU-37.19, kut. 6, Odjel za građevinarstvo i komunalne poslove, Dopis tajništvu NOGZ-a, 4. 6. 1953., 1.

⁵⁴ HR-DAZG-NOGZ-OGU-37.19, kut. 6, Odjel za građevinarstvo i komunalne poslove, Prijedlog za povremene nagrade službenika, 16. 12. 1955., 1-3.

⁵⁵ HR-DAZG-NOGZ-SIT-37.3, kut. 33, Zapisnik 12. redovne sjednice Savjeta za komunalne poslove NOGZ-a, 5. 6. 1953., 1-2.

⁵⁶ *Isto*, 1.

urbanizam. Glavni razlog bio je što je u zapisnicima bilo formulirano dobrih prijedloga i mišljenja potrebnih za izradu plana. Predložili su promjenu vremenskoga okvira plana na 10 godina i povećanje stanovništva za 100.000.⁵⁷

Pavleković je potvrdio da se Antolić tijekom planiranja konzultirao s vanjskim stručnjacima i da je stvorena opsežna pisana dokumentacija, dok grafička dokumentacija nije bila dovršena. Posebno je zanimljiva iskrena izjava da je „oko 100 odbornika dobilo planove u omjeru 1: 25.000, ali su isti nejasni, odnosno nepodesni za diskusiju, pošto se u njima ne može snaći. Zatražena dostava mišljenja do slijedećeg ponedjeljka, prema tome, ne će moći uslijediti.” Perc je obavijestio o razgovorima s članovima Savjeta, ustanova i građevno-upravnih organa. Svi su vrlo iskreno izjavili „da bi rado dali primjedbe na Regulacioni plan, no da se kao nestručnjaci ne mogu o njemu očitovati”.⁵⁸

Nakon dugogodišnjega prikrivanja ili otvorenoga predbacivanja tijekom rasprava da direktor i stručnjaci Zavoda za urbanizam ne mare za suradnju s ustanovama i službama NOGZ-a, nego solirajući nastavljaju rad na DRO-u, na 12. sjednici Savjeta za komunalne poslove u lipnju 1953. dogodio se kopernikanski obrat. Pavleković i Perc prenijeli su mišljenje 100 odbornika NOGZ-a, 14 članova Savjeta za komunalne poslove, zaposlenika gradskih ustanova i odjela NOGZ-a, koji su se jednostavno proglasili „nestručnjacima”, rekli da su zbunjeni („ne mogu se snaći”) nerazumljivim („nejasnim”, „nepodesni za diskusiju”) nacrtom DRO-a. Zbog proglašene zbunjenosti nerazumljivim nacrtima DRO-a u mjerilu 1 : 25.000 samoprolašeni „nestručnjaci” ne mogu izraditi i raspraviti tražene primjedbe do zahtijevanoga vremenskoga roka.

Kao nekakav izlaz iz slijepe ulice u koju su ih doveli stručnjaci Zavoda Pavleković je predložio zaključke, koji su bili jednoglasno prihvaćeni. Prvo, na idućim sjednicama trebalo bi raspraviti sastav osoblja i organizacijsku strukturu Zavoda za urbanizam. Drugo, DRO bi najesen trebalo poslati u javnu raspravu. Treće, trebalo bi „osigurati dolazak stručnjaka za urbanizam iz Beograda, Sarajeva i Ljubljane u svrhu dobivanja njihovih primjedaba, mišljenja i sugestija”. Četvrto, Zavod za urbanizam morao je prikupiti svu potrebnu dokumentaciju za plan.⁵⁹ U prvoj točki krije se, iza nebrojeno puta ponovljenog zahtjeva, jednostavno pitanje tko će biti direktor Zavoda i glavni planer DRO-a nakon odlaska ing. Antolića. Druga točka je nerealna – u približno tri do četiri mjeseca Zavod je trebao, bez imenovanja direktora, sakupiti primjedbe odbornika NOGZ-a, članova Savjeta i odjela NOGZ-a, raspraviti i prihvatiti određene primjedbe, izvesti promjene u DRO-u i poslati ga u javnu raspravu. Treća točka jedina je realna i racionalna, a četvrta je ponovo govor u prazno, odnosno kako od zbunjenih i nestručnih dobiti potrebnu dokumentaciju.

⁵⁷ *Isto*, 2.

⁵⁸ *Isto*.

⁵⁹ *Isto*.

Izveštaj Komisije Savjeta za komunalne poslove za izradu regulacione osnove grada Zagreba (prosinac 1953.)

14. zajednička sjednica Gradskoga vijeća i Vijeća proizvođača NOGZ-a održana je 28. prosinca 1953. i na njoj su prihvaćeni zaključci Komisije Savjeta za komunalne poslove za izradu regulacione osnove grada Zagreba (dalje: Komisija) doneseni na sjednici Savjeta za komunalne poslove održanoj 2. prosinca 1953.⁶⁰ Komisiju je 11. veljače 1953. osnovao Savjet za komunalne poslove NOGZ-a, radila je od ožujka do studenoga, a rezultat rada je Izveštaj Komisije Savjeta za komunalne poslove za izradu regulacione osnove grada Zagreba (dalje: Izveštaj), koji će se koristiti kao arhivski izvor u ovome dijelu analize.

Predsjednik Komisije bio je ing. Rikard Marasović, a članovi arh. Ivan Zemljak (Savjet za prosvjetu, nauku i kulturu), dr. Josip Berlot (Savjet za narodno zdravlje i socijalnu politiku), dr. Eugen Pusić (Savjet za unutrašnje poslove), pukovnik Mihajlo Tartalja (JNA), ing. Roman Jelovica (Jugoslavenske državne željeznice) i prof. arh. Josip Seissel.⁶¹ Izveštaj je podijeljen na poglavlja: 1. Rad Komisije; 2. Osvrt i konstatacije i zaključci o toku izrade Direktivne regulatorne osnove; 3. O sadržaju i nedostacima elaborata; 4. O prijedlogu Direktivne regulatorne osnove; 5. Zaključni prijedlozi Komisije.⁶²

U prvom poglavlju detaljno je opisan način djelovanja i problemi s kojima se Komisija susrela u pisanju Izveštaja.⁶³ Nakon uvida u DRO Komisija je proučila programske postavke, uspostavljena je i suradnja sa Zavodom za urbanizam i velikim brojem gradskih ustanova. Komunikacija i suradnja s predstavnicima Savjeta za privredu NOGZ-a nije bila zadovoljavajuća; s problemom je upoznata Skupština, koja je ovlastila Predsjednika NOGZ-a Mirka Pavlekovića za osobno posredovanje. Nakon njegove intervencije dobili su odgovore od svih savjeta NOGZ-a. Nakon odobrenja Savjeta za komunalne poslove ostvarena je suradnja s prof. arh. Nikolom Dobrovićem i arh. Milošem Somborskim, šefom Zavoda za urbanizam NOG-a Beograda i arh. Jurjem Neidhardtom iz Sarajeva.⁶⁴

U drugom poglavlju sažeto je prikazan tijek izrade DRO-a.⁶⁵ Nakon osnivanja Urbanističkoga instituta, u sastavu Ministarstva komunalnih poslova nastavljen je planerski proces, međutim bez definiranih vremenskih rokova

⁶⁰ HR-DAZG-NOGZ-SPT-37.1, knj. 74, Zapisnici sjednica. Zajedničke sjednice 1953. II, 28. 12. 1953., 432; HMA HAZU, Izveštaj Komisije Savjeta za komunalne poslove za izradu regulacione osnove grada Zagreba (dalje: Izveštaj), prosinac 1953.

⁶¹ HMA HAZU, Izveštaj, 13; N. M., „Regulatorna osnova Zagreba još uvijek nije prihvaćena“. *Čovjek i prostor* (Zagreb), 15. 2. 1954., 3. Napomena: U novinskom članku „Regulatorna osnova Zagreba još uvijek nije prihvaćena“ kao član Komisije spominje se ing. Rokbraut, predstavnik Privrednoga savjeta. Međutim, u Izveštaju Komisije njegova imena nema – taksativno je navedeno spomenutih osam članova.

⁶² HMA HAZU, Izveštaj, 1-15.

⁶³ *Isto*, 1-2.

⁶⁴ *Isto*.

⁶⁵ *Isto*, 2-3.

završetka. Prema mišljenju Komisije, DRO 1949. je programska skica za sastavljanje konačnoga DRO-a. U Zavodu nisu bili pronađeni pisani dokumenti koji su poslužili za izradu programa i osnovnih postavki DRO-a iz perioda djelovanja u Urbanističkom institutu. U procesu planiranja koristile su se, po njihovu mišljenju, „vrlo nepotpune” generalštabne karte u mjerilu 1 : 25.000. Konstatirali su da se u Institutu osnova izrađivala neposrednim razgovorima s predstavnicima raznih ustanova, funkcionarima NO-a i stručnjacima. Nakon osnivanja Zavoda za urbanizam NOGZ-a pojavljuju se u pisanoj formi ekspertize raznih stručnjaka i pojedinih savjeta NOGZ-a.⁶⁶

Konačno mišljenje Komisije o prikupljanju podataka i metodologiji izrade DRO-a bilo je izrazito višeslojno formulirano. U prvom redu bilo je oprezno i vrlo složeno, ali s druge strane neobično oštro. Prvo, suradnja između urbanista i brojnih savjeta NOGZ-a, JNA i Jugoslavenskih državnih željeznica (JDŽ) nije bila zadovoljavajuća. Svi kontakti Zavoda „sa mjerodavnim faktorima bili su proizvoljni i nesređeni bez oslonca na realno stanje i potrebe”, a samu inicijativu u kontaktima davao je Zavod.⁶⁷ Gradski političari i upravne strukture nisu posvetili potrebnu pozornost procesu izrade i donošenja DRO-a. Drugo, Zavod nije uspio objasniti savjetima NOGZ-a, JNA i JDŽ-u koliko su važne njihove povratne informacije tijekom izrade urbanističkoga programa, a u „samome Zavodu nije bilo dovoljno organizovanosti u pripremanju predradnja, sređenosti i uspješnosti u iznošenju mjerodavnima onih preduslova, o kojima je ovisio pozitivan tok i završetak ovoga rada”. Prema mišljenju Komisije, zato „nije došlo do korištenja i odobrenja izvršene prve faze rada – skica iz 1949. koja se mogla ispitati kao programska skica”. Treće, u međusobnim odnosima urbanisti su bili uvijek korak ispred „mjerodavnih faktora”, koji su kasnili s izradom prijedloga i smjernica. Zato je Komisija konstatirala postojanje suprotnosti DRO-a s „aktuelnim postavkama i mišljenjima manje-više svih Savjeta Narodnog odbora, Armije i JDŽ”. Komisija je postavila (prebacila) odgovornost na urbaniste Zavoda, ali je ipak ustvrdila „da neki Savjeti [NOGZ] još nisu ušli u bit problema”.⁶⁸

U trećem poglavlju raspravljalo se o sadržaju i nedostacima DRO-a, a osnovnim nedostatkom Komisija smatra nepostojanje prethodno izrađenog regionalnog plana, jer bi se time istovremeno analizirali i rješavali problemi grada i okolne regije. Bez regionalnoga plana pojedina su rješenja predložena u DRO-u previše „usko postavljena”. Prometno rješenje nepotpuno je i nije detaljnije razrađeno. „Ispravne postavke” u tekstualnom obrazloženju nisu prisutne u planerskim rješenjima prikazanim u nacrtima. Zahtjevi PAZ-a⁶⁹ nisu primijenjeni u urbanističkim planovima. Predložena urbanistička rješenja u projektnom elaboratu DRO-a izrađena su bez stručnih ekspertiza (studija).⁷⁰

⁶⁶ *Isto.*

⁶⁷ *Isto*, 3.

⁶⁸ *Isto.*

⁶⁹ Protuavionska zaštita.

⁷⁰ HMA HAZU, Izvještaj, 4.

U četvrtom poglavlju kritički se raspravlja o predloženom DRO-u. Komisija je precizno objasnila tri faze u kritičkom procesu: prvo, shvatiti i poštovati osnovne zamisli projekta; drugo, izbjegavati iznošenje novih koncepcija ili protuprijedloga; treće, pomoći u ispravljanju eventualnih grešaka. Osnovni cilj bilo je korištenje ispravljenoga DRO-a za suvremenu izgradnju i daljnju razradu do donošenja generalne regulatorne osnove.⁷¹ Komisija je ocijenila korektnom procjenu budućega porasta stanovništva na 600.000. Utjecaj zagrebačke regije na budući porast gradskoga stanovništva Komisija smatra da nije moguće procijeniti, ali predlaže hitnu izradu regionalnoga plana da bi se moglo utvrditi međusobne utjecaje i mogućnosti razvoja zagrebačke regije i Zagreba te smanjiti mehanički priljev stanovništva u grad. Tijekom izrade regionalnoga plana i DRO-a obavezno bi trebalo koordinirati planove republike, regije i grada. Kako je u DRO-u očita sjeverna granica obronci Medvednice, a južna gradska granica rijeka Sava, neposredna posljedica je prostorno širenje grada na zapad i istok.

Komisija je imala tri primjedbe na predloženo prostorno širenje grada. Prvo, postoji kontradikcija u DRO-u jer su na istoku i zapadu grada postavljene „umjetne zaprijeke njegovu tako projektiranom iako kompliciranom širenju, pa je time osnovna postavka slobodnog širenja narušena”. Na istoku je bila predviđena ranžirna stanica, a na zapadu teretna loko stanica s centralnim skladištem i ložionom. Druga primjedba odnosila se na nedovoljno proanaliziranu mogućnost prostornoga širenja grada u smjeru sjever-jug, a „cjelovitost plana uslijed toga pokazuje nedovršenost”.⁷² Treće, Komisija se slaže sa sugestijom nekoliko savjeta koji predlažu širenje grada prema Savi i preko nje. Komisija je bila svjesna da je regulacija Save neophodan preduvjet. Projektiranje i izvedba bili su veliki tehnički i financijski izazov, pa su zato oprezno predložili da se „pristupi postepeno razradi reguliranja korita i režima Save sa pritocima formiranjem priobalnog pojasa s jedne i s druge strane sa asimetričnim profilom u svrhu izgradivosti sjeverne obale”.⁷³ Poplava iz 1964. potvrdila je opravdanost Komisijine primjedbe. Druga i treća primjedba izravno su kontradiktorne s prethodnim izjavama da će se poštovati osnovne zamisli projekta i da se neće predlagati nove koncepcije.

Komisija je prikupila sve dostavljene primjedbe svih savjeta i općina, koje je grupirala prema namjeni: 1. privreda, 2. promet, 3. JNA i PAZ, 4. prosvjeta, znanost i kultura, 5. socijalne i zdravstvene institucije, 6. stanovanje, 7. zelesnilo.⁷⁴

U pogledu privrede, u uvodu je naglašeno da nema dovoljno elemenata za procjenu utjecaja privrede na razvoj regije i grada. Prvi je razlog „nedovoljno konzultovanje odnosno učešće mjerodavnih faktora u rješavanju ovih problema tokom izrade Direktivne regulatorne osnove, kao i za vrijeme rada

⁷¹ *Isto*, 4-5.

⁷² *Isto*, 5.

⁷³ *Isto*, 6.

⁷⁴ *Isto*, 6-11.

Komisije”. To je pitijska formulacija jer je nejasan razlog „nedovoljne” suradnje. Ili je riječ o nezainteresiranosti Privrednoga savjeta ili o nevoljkosti urbanista. Drugi je razlog što „komisija koju je oformio Privredni savjet NOGZ-a, (...) nije ušla u razradu: vrste i dimenzioniranja industrije u perspektivi, agroproblematici, distribuciji itd., za region i grad”.⁷⁵ To je jasnije obrazloženo – Komisija je bila formirana, započela je s radom, ali se nije dovoljno udubila u specifičnosti postavljenoga zadatka. Glavna je kritika usmjerena na veliku udaljenost između „skoro jedine” industrijske zone, koja se nalazila u jugoistočnom dijelu grada, i preostalih stambenih područja. U DRO-u je bila samo nagoviještena mogućnost „lociranja industrije na ostale tri moguće zone”.⁷⁶ Komisija je podržala prijedloge JNA i PAZ-a da se „dispozicija industrije na teritoriju grada (...) preradi. Saobraćaj, snabdjevanje, uskladištavanje itd. treba da se dislocira na sve četiri strane grada. Time bi se uz širenje grada u pravcu sjevera i juga znatno smanjile udaljenosti stambenih područja oko područja rada.”⁷⁷ Komisija ponovo proturječi temeljnoj postavci jer izravno ruši postojeću koncepciju zoniranja. Posebno je intrigantno razmišljanje koje je formuliralo prijedlog o smještaju „sadržaja, snabdjevanja, uskladištavanja” na sjevernoj strani grada s obzirom na postojeću topografiju, zelenilo i izgradnju.

Komisija je pod pojmom prometa podrazumijevala željeznicu, gradsku željeznicu, gradsku cestovnu mrežu, aerodrom, riječni kanal i luku. Glavni prigovor bio je da u DRO-u nije moguće sagledati nužno kompleksno rješavanje i „jedinstvenu funkcionalnu povezanost svih vrsta saobraćaja”. Jedini mogući komentar na glavni prigovor jest da ga je nemoguće komentirati jer može poprimiti različita značenja ovisno o razmišljanjima i znanjima osobe koja komentira. Sljedeći je prigovor da nisu provedene potrebne opsežne analize, jer „dokumentacija sadrži samo šeme po vrstama prevoznih sredstava”.⁷⁸ Prigovor je deplasiran jer su ing. Sinković i ing. Vizjak u proljeće 1953. u stručnim časopisima precizno skicirali kronologiju višegodišnjih rasprava o rješenju zagrebačkoga željezničkog čvora i objasnili metodologiju analize postojećega stanja cestovnoga prometa.

Konačna je ocjena Komisije da je predloženo rješenje željezničkoga prometa „u suprotnosti sa stavom JDŽ i JNA uslijed nedovoljnog kontakta od strane Zavoda”.⁷⁹ Tko je odgovoran za „nedovoljne” kontakte između Zavoda za urbanizam i Direkcije Zagreb JDŽ-a najbolje objašnjava izjava geom. Danila Vukovojca na 10. sjednici Savjeta za komunalne poslove 14. studenog 1952. Jugoslavenske državne željeznice provodile su poslovnu praksu kojom su na sjednice Savjeta slali stručnjake čije mišljenje i izgovorene izjave poslije nisu podržavali. Jedino je pozitivno ocijenjeno razdvajanje teretnoga i putničkoga prometa. Glavni nedostatak u rješavanju željezničkoga prometa

⁷⁵ *Isto*, 6.

⁷⁶ *Isto*, 7.

⁷⁷ *Isto*, 6.

⁷⁸ *Isto*, 7.

⁷⁹ *Isto*.

je „opterećivanje centra prevozom tereta”.⁸⁰ Komisija je centralni ranžirni kolodvor u istočnom dijelu grada oštro ocijenila kao „neodrživ”, negativno su ocijenjena i željeznička postrojenja i skladišta u zapadnom dijelu grada, jer su prepreka širenju grada prema zapadu, te predlaže premještanje dijela postrojenja u južni dio grada.⁸¹

Komisija je pokazala određen oprez prema prijedlogu izgradnje zapadne obilaznice na desnoj obali Save u pravcu zapada, jer bi se najprije trebala ispitati izvedivost toga prijedloga, „pa tek u slučaju neprovedivosti ostati na ranijoj varijanti veze tunelom Podsused – Zaprešić”.⁸² Komisija je bezrezervno podržala zahtjev JDŽ-a i JNA da se „ranžirska stanica povuče južno od Save i postavi u sjecištu smjerova vožnje (...) koliko je moguće bliže zaštitnoj zoni bunara uz potiskivanje kompleksa aerodroma prema jugu. Tako bi se otvorile mogućnosti i širenju grada u pravcu jug – jugozapad.”⁸³ Pozitivno je ocijenjen potez gradske željeznice prema jugu, dok je potez u smjeru zapad-istok ocijenjen negativno jer je bio paralelan sa željezničkom prugom. Komisija je podržala zahtjev Savjeta unutrašnjih poslova i PAZ-a, koji je predlagao izgradnju „tunelske varijante željeznice na sjeveru bliže Ilici i to kao gradske željeznice normalnog kolosjeka”.⁸⁴ Obrazloženje je bilo da to poboljšava opskrbu navodno 100.000 stanovnika koji žive u sjevernim dijelovima grada i prometno rasterećuje centar grada. No, mogući stvarni razlog za izgradnju „tunelske varijante željeznice” jest potreba vojske za tunelskim objektima u centru grada koji se mogu koristiti u vojne svrhe, ali i kao civilna skloništa.

U ocjeni gradske cestovne mreže Komisija je inzistirala na nizu isključivih i uopćenih negativnih ocjena, ali bez preciznijega obrazloženja.⁸⁵ Prvo, kažu da „osnova ne sadrži jasno diferencirane prometne arterije”. Drugo, da je nedovoljno „istaknuta veza svih dijelova grada sa aerodromom, lakoputničkim i teretnim stanicama i lukom”. Treće, postojeći gradski centar opterećen je gustom tramvajskom mrežom. Riječ je o konstataciji bez obrazloženja na osnovi kojih su činjenica i provedene analize došli do zaključka o opterećenosti. Četvrto, „problemi gradskog mehaniziranog saobraćaja nisu dovoljno proučeni”.⁸⁶ Još jedna paušalna ocjena, jer nisu definirani problemi i značenje pojma „gradski mehanizirani saobraćaj”. Peto, Komisija je konstatala višestruku naglašenost longitudinalnih poteza zapad-istok, što je u izravnoj kontradikciji s prvom negativnom ocjenom. Potpuno je zanemareno „povezivanje brežuljaka do prelaza preko Save”. Zato je neophodno potpuno preraditi prometno rješenje u DRO-u, a „naročito u centralnoj osi grada na potezu sjever – jug sve do i preko Save sa rašljanjem na dnu tog poteza”.⁸⁷

⁸⁰ *Isto*, 8.

⁸¹ *Isto*, 7.

⁸² *Isto*, 7-8.

⁸³ *Isto*, 7.

⁸⁴ *Isto*, 8.

⁸⁵ *Isto*, 8-9.

⁸⁶ *Isto*, 8.

⁸⁷ *Isto*, 9.

Prijedlog znači potpunu promjenu predložene prometne koncepcije i sasvim je u kontradikciji s početnom postavkom da se u Izvješčaju neće osporavati predložena rješenja.

U pogledu zračne luke Komisija je predložila istraživanje varijante s „maksimalnim pomicanjem kompleksa aerodroma prema jugu”. Uslijedila je nadrealna primjedba da se autori nisu pozabavili pitanjem hidroaerporta u DRO-u. Komisija je nedvosmisleno upozorila da opravdanost i ekonomičnost izgradnje riječnoga kanala ovisi o privrednim problemima u regiji. Prema posljednjim kontaktima s „mjerodavnim organima”, nastavak kanala prema zapadu u pravcu Slovenije je nepotreban, a upitan je potez Sisak – Zagreb. Poseban je prijedlog o regulaciji toka Save na području grada kojim bi se omogućilo „ostvarenje vodene veze do nečiste industrije”. U pogledu zahtjeva JNA i PAZ-a, Komisija je kratko konstatirala da u DRO-u nisu naznačeni zahtjevi PAZ-a i JNA (objekti kasarni, vojna učilišta i tereni), odnosno da ih je Osnova „mimoišla”.⁸⁸ Najvjerojatnije je odgovornost bila na PAZ-u i JNA, ali to se nitko nije usudio napisati.

O problematici prosvjete, znanosti i kulture Komisija je ponovno dvosmislena. Uvodno su konstatirane kategorički negativne ocjene, ali bez preciznoga objašnjenja. Prvo se ustvrdilo da po ovim pitanjima DRO „ne pruža dovoljan pregled i orijentaciju”. Drugo, uočena je kontradikcija između obrazloženja i Osnove jer „pretpostavljena i u obrazloženju citirana decentralizacija ovih ustanova nije u planu tako unesena”. Treće, DRO nije dovoljno obradio „problem muzejskih i kazališnih objekata, umjetničkih škola, izložbenih površina i sl.”⁸⁹, a ni problemi Sveučilišta „nisu dovoljno uneseni u osnovu”. U zaključku stoji da Savjet za prosvjetu nije napravio nužnu studijsku, programsku i organizacijsku razradu svih navedenih pitanja u sektoru prosvjete, znanosti i kulture, koja bi trebala prethoditi izradi DRO-a.⁹⁰

Komisijina kritika socijalnih i zdravstvenih institucija ponovno je nejasna i dvosmislena. Prvo, socijalne i zdravstvene institucije zadovoljile su osnovne sanitarne zahtjeve. Drugo, osnovna negativna primjedba „svodi se na konstatiranje nerazrađenosti i prema tome pomanjkanju pregleda sistema i organizacionih postavaka ovih institucija u planu”. Komisija je preporučila prijedlog Savjeta da se uz krematorij na Mirogoju i novo groblje na istoku osnuje i novo groblje u zapadnom dijelu grada.⁹¹

Komisija je pozitivno ocijenila da su „predviđena stambena područja pravilno položena”. Istovremeno su najavljene nove mogućnosti u stambenom zoniranju zbog zahtijevane reorganizacije prometa, pregrupiranja industrijskih zona i eventualnoga proširenja grada na potezu sjever-jug. Glavni je prigovor da nije bila predviđena asanacija i provedba postupnoga preuređenja velikih gradskih područja pod divljom izgradnjom. Komisija koristi eufemizam

⁸⁸ *Isto.*

⁸⁹ *Isto.*

⁹⁰ *Isto*, 10.

⁹¹ *Isto.*

„kritička područja”⁹² te iznosi podatak da je od ukupnoga stambenog fonda 5/6 otpadalo na nisku i divlju izgradnju. Istovremeno je postojao veliki nedostatak stanova za „nedovoljno zbrinutih 100.000 stanovnika”⁹³

U pogledu gradskoga zelenila napisana je još jednom općenita i neobrađena negativna kritika da u gradu pitanje zelenila „nije dovoljno i cjelovito razrađeno” jer „nedostaje ocjena, (...) ekonomičnosti u rasporedu zelenih površina”. U ovome se poglavlju pojavila opravdana negativna kritika koja bi više spadala u zaključne ocjene (prijedloge) – da u DRO-u nisu bile predviđene gradske površine rezervirane „za nepredvidive potrebe grada u budućnosti”⁹⁴

Konačni zaključci Komisije su dvosmisleni i često kontradiktorni kao i čitav Izvještaj. U uvodu je Komisija nedvosmisleno rekla da ne ulazi u raspravu o koncepciji DRO-a, nego će se isključivo baviti ispravljanjem nedorečenosti, dok u zaključku kategorički konstatira „da je uočen niz mogućnosti poboljšanja i korekcija, koje negdje zadiru u osnovne postavke”. Ocjena je u kontradikciji s polaznim principom naglašenim u uvodnom poglavlju Izvještaja. Sljedeća rečenica krajnje je dvosmislena. Predložene „mogućnosti i sugestije” mogu dovesti do „znatnih preinaka”, a istovremeno „provjeru sugestija” DRO može „izdržati i tako opovrgnuti kritiku”⁹⁵. Neizrečeni zaključak između redaka bio je – sve je moguće. Konačna negativna ocjena i odbacivanje DRO-a bilo je opisano podužom i kontradiktornom rečenicom: „Pomanjkanje konkretno utvrđenih i ozvaničenih činjenica dovelo je do toga, da je, tek zahvatom Komisije pri generalnom proučavanju Direktivne regulatorne osnove, došlo u zakašnjenju do neodobravanja od strane skoro svih Savjeta i ustanova, čija je prethodna suradnja i suodgovornost bila poželjna i nužna.”⁹⁶ Nekoliko je mogućih tumačenja ovakve kontradiktornosti u stavovima Komisije: 1. Tijekom rada Komisija nije pronašla ovjerene podatke na kojima bi bio izrađen i odobren program za izradu DRO-a; 2. Program nije bio izrađen jer savjeti NOGZ-a i ustanove (JNA, JDŽ, Uprava za vodoprivredu NRH) nisu na vrijeme prethodno izradili i dostavili odobrene prijedloge i zahtjeve; 3. Urbanisti iz Urbanističkoga instituta Ministarstva građevina i Zavoda za urbanizam NOGZ-a izradili su prijedlog DRO-a neovisno o nepostojanju službeno verificiranoga programa i na temelju profesionalnoga iskustva, jer su radili na GRO-u 1932./1940. i DRO-u 1949.; ili 4. Tijekom proučavanja i ocjenjivanja DRO-a Komisija je kontaktirala sa savjetima i ustanovama koji su sa zakašnjenjem negativno ocijenili pojedine aspekte DRO-a.

Nejasno je značenje sljedeće izjave: „Stav Zavoda o promjenljivosti Direktivne regulatorne osnove isključivao je izradu Generalnog plana i sistematsku detaljniju razradu.”⁹⁷ DRO je po sadržaju uži planerski dokument jer se bavi

⁹² *Isto.*

⁹³ *Isto*, 11.

⁹⁴ *Isto.*

⁹⁵ *Isto.*

⁹⁶ *Isto*, 12.

⁹⁷ *Isto.*

zoniranjem namjene i prometom. Generalni regulatorni plan (GRP) širega je sadržaja po Uredbi i po urbanističkoj metodi koju je detaljno objasnio arh. Ljubo Ilić. Također je nejasno zašto bi promjena DRO-a isključivala izradu GRP-a i detaljnih planova. Na određeni način DRO je prethodio izradi GRP-a i detaljnim planovima.

Savjet za komunalne poslove NOGZ-a raspravljao je na sjednici 2. prosinca 1953. o izvještaju te prihvatio Komisijine zaključke. Izvještaj su potpisali predsjednik ing. Marasović i članovi arh. Zemljak, dr. Berlot, dr. Pusić, pukovnik Tartalja, ing. Jelovica i prof. ing. Seissel, a nisu ga potpisali prof. arh. Dobrović, arh. Somborski i arh. Neidhardt.⁹⁸

Zaključci Komisije su sljedeći: prvo, unatoč uočenim nedostacima, DRO bi poslužio za izradu i donošenje Generalne regulatorne osnove grada Zagreba.⁹⁹ Drugo, Zavod za urbanizam i NOGZ neće izložiti DRO na uvid javnosti jer „bi zbog u njoj sadržanih nedostataka to izlaganje vjerojatno odužilo sagledavanje problema”. Treće, zbog ostvarivanja Društvenoga plana nastavilo bi se korištenje DRO-a „kako bi se udovoljilo životnim potrebama i razvoju grada koji se ne smije kočiti radi pomanjkanja Generalne regulatorne osnove. Razmatrana osnova ima se koristiti (...) unutar užeg gradskog područja.”¹⁰⁰ Četvrto, sve intervencije na širem gradskom području trebale bi se provoditi usklađenim djelovanjem svih savjeta i ustanova do donošenja GRO-a.¹⁰¹ Peto, NOGZ je osnovao posebnu Komisiju za izradu GRO-a Zagreba, a osnovni cilj bio je poboljšati koordinaciju i ubrzati izradu GRO-a.¹⁰² Šesto, svi savjeti NOGZ-a trebali su do 10. siječnja 1954. formirati posebne komisije za proučavanje problema i izradu prijedloga za izradu GRO-a. Sedmo, u Zavodu za urbanizam NOGZ-a povećao bi se broj zaposlenih stručnjaka s postojećih 11 na 21.¹⁰³ Osmo, Komisiji za izradu GRO-a Zagreba bili su određeni preci-

⁹⁸ *Isto*, 13.

⁹⁹ *Isto*, 12. Komisija i Savjet ne upotrebljavaju dosljedno stručne pojmove. Na istoj stranici spominju se Centralni regulacioni plan, Generalni plan, Generalna regulatorna osnova, a u Uredbi iz 1949. jasno se definira Generalni urbanistički plan.

¹⁰⁰ *Isto*, 12-13.

¹⁰¹ *Isto*, 13-14. U trećoj i četvrtoj točki nije bilo definirano „uže” i „šire” gradsko područje jer se vjerojatno podrazumijevalo.

¹⁰² Komisija bi se sastojala od 12 članova: a) šest odbornika NOGZ-a (predsjednik i pet članova: iz Savjeta za komunalne poslove, Savjeta za prosvjetu i kulturu, Savjeta za narodno zdravlje i socijalnu politiku, Savjeta za unutrašnje poslove, Savjeta za privredu); b) tri predstavnika ustanova (JDŽ, JNA, Uprava za vodoprivredu NRH); c) tri stručnjaka (građevinski inženjer, arhitekt, ekonomist). Općenita formulacija o tri stručnjaka otvorila je mogućnost uključivanja strukovnih organizacija ekonomista, građevinara i arhitekata, koje su dotad bile potpuno isključene iz procesa planiranja, a zapravo su bile najvažnije zbog velikoga potencijalnog doprinosa u stručnoj raspravi. – Nejasno je koga ili što bi koordinirala nova (posebna) komisija. Zavod je gradska ustanova sa stalno zaposlenim stručnjacima koji se kontinuirano bave urbanističkim planiranjem. Savjeti su skupine zaposlenika NOGZ-a koji se povremeno sastaju, raspravljaju i predlažu određena rješenja na zadanu temu. Komisija bi vjerojatno mogla koordinirati djelovanje Zavoda i savjeta.

¹⁰³ Deset novih radnih mjesta bilo je predviđeno za pet projekatara arhitekata, jednoga projektanta građevinskoga inženjera i po jednoga tehničara analitičara, geodeta,

zni rokovi: a) do 28. veljače podnijeti izvještaj NOGZ-u o programu koji je prethodnica za izradu GRO-a¹⁰⁴; b) do kraja prosinca 1954. predložiti GRO na donošenje NOGZ-u.¹⁰⁵ Deveto, do 10. siječnja 1954. Savjet za komunalne poslove trebao je osnovati i predložiti pravilnik o radu posebne Komisije za lokacije i parcelacije na donošenje NOGZ-u.¹⁰⁶

Osnovni djelokrug novoosnovane komisije bilo je razmatranje i odobravanje zahtjeva „za utvrđivanje lokacija za izgradnju raznih građevinskih objekata kao i zahtjeva za parcelaciju”.¹⁰⁷ Članovi Komisije, bez obzira na sve postavljene rokove i organizacijske sheme budućega djelovanja na izradi GRP-a, nisu bili previše uvjereni u buduću povećanu učinkovitost tako osmišljenog sustava. Ključni je dokaz 9. točka – o osnivanju Komisije za lokaciju i parcelaciju (KLP) pri Savjetu za komunalne poslove.

14. sjednica Gradskoga vijeća i Vijeća proizvođača NOGZ-a (28. prosinca 1953.)

Na 14. zajedničkoj sjednici Gradskoga vijeća i Vijeća proizvođača NOGZ-a, održanoj 28. prosinca 1953., prihvaćen je Izvještaj Komisije s neznatnim razlikama i dopunama. U Izvještaju je zaključak imao devet točaka. Na sjednici NOGZ-a imao ih je osam jer je izostavljena druga točka, o odustajanju od javnoga izlaganja DRO-a. Zato je točka br. 5 u Izvještaju Komisije postala točka br. 4 na sjednici. Osnovna razlika je nešto preciznije definiranje članova buduće komisije za izradu DRO-a Zagreba. Ukupni broj članova ostao je isti. Općenito spomenuti stručnjaci, građevinski inženjer, arhitekt i ekonomist postali su predstavnici Društva građevinskih inženjera i tehničara NRH, Društva arhitekata Hrvatske i Društva ekonomista Hrvatske. Predstavnici JNA i JDŽ-a precizno su imenovani kao predstavnici Komande garnizona Zagreb i Direkcije Jugoslavenskih željeznica.¹⁰⁸

Zaključak

Na analiziranim sjednicama Savjeta za komunalne poslove NOGZ-a sukobljavala su se tri dijela gradske uprave, koja su imala različita razmišljanja o prioritetima i načinu urbanističkoga planiranja. Prvi sudionik, Savjet

kulturno-tehničkoga inženjera i tehničara.

¹⁰⁴ HMA HAZU, Izvještaj, 15. U tekstu se program opisno definira: „izvještaj o preduzetim mjerama na izradi potrebnih elemenata nužnih za izradu GRO.”

¹⁰⁵ Pod ovom općenitom formulacijom vjerojatno se podrazumijevalo sljedeće: završiti izradu GRP-a, provesti javnu raspravu, prikupljene primjedbe ugraditi u GRP, provesti donošenje u tijelima NOGZ-a.

¹⁰⁶ HMA HAZU, Izvještaj, 15.

¹⁰⁷ *Isto.*

¹⁰⁸ HR-DAZG-NOGZ-SPT-37.1, knj. 74, Zapisnik 14. sjednice Gradskog vijeća i vijeća proizvođača NOGZ-a, 28. 12. 1953., 432.

za komunalne poslove, primarno je nadgledao i upravljao sustavom administracije NOGZ-a. Cilj njegova djelovanja bio je odrediti rokove dovršetka izrade DRO-a da bi se moglo odrediti datume javne rasprave i prihvaćanja na zajedničkoj sjednici NOGZ-a. Drugi sudionik, Odjel za građevinarstvo i urbanizam NOGZ-a, provodio je upravni postupak odobravanja građevinskih i uporabnih dozvola u skladu s postojećim urbanističkim planovima i zakonima. Cilj djelovanja bio mu je navesti Zavod za urbanizam na brži prijelaz s DRO-a na detaljne regulatorne osnove koje su neophodne u svakodnevnom upravnom postupku. Treći sudionik, Zavod za urbanizam NOGZ-a, istovremeno je znanstvena i stručna organizacija u urbanističkom planiranju. Cilj mu je bio sačuvati autonomiju i profesionalne standarde tijekom rasprava na Savjetu i u provedbi u Odjelu.

Stručni razgovor vodio se u tri mimosmjerna pravca. Kod svih sudionika tijekom rasprave nije bilo pretjeranih terminoloških i metodoloških utjecaja iz „Osnovne uredbe o generalnom urbanističkom planu” i opširnoga teksta „O urbanističkoj metodi” arhitekta Ilića iz 1949. godine.

Prvi pravac bili su razgovori o rokovima dovršenja DRO-a, a glavni problem bilo je prikupljanje primjedbi i prijedloga od Savjeta i Odjela NOGZ-a, JNA, JDŽ-a, zdravstvenih, privrednih i prosvjetnih organizacija, na osnovi kojih je trebalo provesti reviziju DRO-a. Predsjednik NOGZ-a Perera, tajnik NOGZ-a Bešker, tajnik Savjeta i načelnik Odjela ing. Perc i član Savjeta ing. Marasović nastojali su ograničiti određenu autonomiju koju je zastupao ing. Antolić. Predbacivali su Zavodu za urbanizam sklonost soliranju, jer je u planerskom procesu uvijek korak ispred organa gradske uprave, a razlog je bio taj što su Antolić i suradnici imali veliko prethodno iskustvo u izradi GRO-a 1932./1940. i DRO-a 1949. Beškerova opaska govori o suštini ove rasprave: „Nitko ne prigovara Zavodu, da nije stručno i zdušno radio, to mi priznajemo, i nitko to nije osporio, nego se pita mogućnost roka za izradu plana!”¹⁰⁹

U drugom pravcu inženjeri Perc, Marasović, Marić i Radauš inzistirali su na ubrzanju izradi detaljnih urbanističkih planova kojima bi se mogla definirati i urediti lokacija zgrade na parceli s prometnim pristupima i spojem na komunalnu infrastrukturu, jer su bili nužni u upravnom postupku odobravanja građevinskih dozvola u Odjelu za građevinarstvo i komunalne poslove NOGZ-a, dok su Antolić i suradnici inzistirali na planerskom principu od općega prema pojedinačnom, odnosno da se najprije izradi DRO za period od 30 godina i grad veličine 600.000 stanovnika. Zahtijevali su još i raspravu u javnosti i upravnim organima, reviziju prema prijedlozima iz javne rasprave,, donošenje DRO-a na zajedničkoj sjednici NOGZ-a i izradu detaljnih regulatornih planova.

U trećem pravcu inženjeri Marić, Radauš i Marasović predložili su osnivanje posebne Komisije za generalni regulacioni plan grada Zagreba pri Savjetu,

¹⁰⁹ HR-DAZG-NOGZ-SIT-37.3, kut. 33, Zapisnik 10. redovne sjednice Savjeta za komunalne poslove, 14. 11. 1952., 10.

koja bi pregledala i napisala kritičko mišljenje (Izveštaj) o DRO-u 1953. Novost je bio sastav Komisije. Uz zagrebačke stručnjake, pozvani su prof. arh. Dobrović, arh. Somborski i arh. Neidhardt iz Beograda i Sarajeva, koji su sudjelovali u radu Komisije, ali nisu potpisali Izveštaj.

Glavna značajka Izveštaja je kontradikcija. Na početku Izveštaja članovi Komisije nedvosmisleno su izjavili da neće osporavati ili rušiti osnovnu planersku koncepciju DRO-a. Međutim, nisu bili dosljedni jer su predlaganjem dislokacije industrijske zone na sve četiri strane, dovodeći u pitanje širenje grada zapad-istok i predlažući širenje prema jugu i preko Save, vrlo aktivno djelovali na rušenju koncepcije. Prema njihovu mišljenju, glavni nedostaci DRO-a 1953. posljedica su nekvalitetne suradnje između Zavoda za urbanizam i Savjeta, Odjela NOGZ-a, JNA, JDŽ-a, zdravstvenih i prosvjetnih ustanova i privrednih poduzeća. Odgovornost za neuspjeh suradnje Komisija je, u većini slučajeva, prebacivala na Zavod bez predočavanja racionalnoga dokaza. Izveštaj Komisije iz prosinca 1953. pomogao je u suspenziji DRO-a 1953. Navodni ustanovljeni nedostaci bili su toliko veliki da se DRO nije mogao poslati na javnu raspravu i prihvaćanje na zajedničkoj sjednici Gradskoga vijeća i Vijeća proizvođača NOGZ-a. Zato je DRO 1953. ostao urbanistički dokument koji je proizveo Zavod, ali ga nije prihvatio NOGZ, stoga nije bio službeni dokument koji bi obvezivao sve sudionike u procesu projektiranja i građenja.

Sljedeća dva prijedloga primjer su kontradikcije. Prvo, unatoč nedostacima, DRO istovremeno može poslužiti u procesu izrade GRP-a. Drugo, do izrade GRP-a Savjet za komunalne poslove i Odjel za građevinarstvo i komunalne poslove mogu DRO 1953. koristiti prema potrebi i krajnje neobavezno.

U urbanizmu ne postoji autorsko pravo nad idejama i prijedlozima jer postoji kontinuitet preuzimanja u procesu urbanističkoga planiranja. Preuzimanje je dokaz kvalitete pojedine ideje ili prijedloga. Ing. Vlado Antolić i suradnici primjer su kontinuiteta ideja u GRO-u 1932./1940., DRO-u 1949. i DRO-u 1953., koje odlikuju jasnoća, realnost, racionalnost, očuvanje postojećega, izvedivost i kvalitetan spoj staroga i novoga dijela grada.

Temeljno je pitanje sljedeće: zašto su političari Mirko Pavleković, Dado Perera, Zvonimir Bešker i inženjeri Milan Perc, Rikard Marasović i Većeslav Radauš pristali na proceduralno odbacivanje DRO-a 1953. i njegovo proizvoljno i parcijalno korištenje od slučaja do slučaja?

Arhivski izvori

HMA HAZU: Hrvatski muzej arhitekture HAZU, Ostavština Stjepana Hribara – Dokumenti X/1953.

HR-DAZG-NOGZ-SPT-37.1: Hrvatska, Državni arhiv u Zagrebu, Zagreb, fond 37, Narodni odbor grada Zagreba, podfond 1, Sjednice predstavničkih tijela.

HR-DAZG-NOGZ-SIT-37.3: Hrvatska, Državni arhiv u Zagrebu, Zagreb, fond 37, Narodni odbor grada Zagreba, podfond 3, Sjednice izvršnih tijela.

HR-DAZG-NOGZ-OGU-37.19: Hrvatska, Državni arhiv u Zagrebu, Zagreb, fond 37, Narodni odbor grada Zagreba, podfond 19, Odjel za građevinarstvo i urbanizam.

Objavljeni izvori

ANTOLIĆ, Vlado. „Regulacioni plan i direktivna regulaciona osnova Zagreba”. *Arhitektura* 3 (1949), br. 18-22: 5-30.

ILIĆ, Ljubo. „O urbanističkoj metodi”. *Arhitektura* 3 (1949), br. 25-27: 5-18, 95.

„Obrazloženje Društvenog plana i budžeta za g. 1953”. *Službeni glasnik Narodnog odbora grada Zagreba*, 28. 3. 1953., 62-76/68-73.

„Odluka o povećanju broja članova Savjeta za komunalne poslove i Savjeta za prosvjetu i kulturu Narodnog odbora grada Zagreba”. *Službeni glasnik Narodnog odbora grada Zagreba*, 24. 4. 1953., 87.

„Odluka o teritorijalnoj podjeli grada Zagreba”. *Službeni glasnik Narodnog odbora grada Zagreba*, 23. 7. 1953., 153-154.

„Osnovna uredba o generalnom urbanističkom planu”. *Službeni list Federativne Narodne Republike Jugoslavije* (Beograd), 78 (1949), 1093-1094.

„Rješenje o organizaciji administracije Narodnog odbora grada Zagreba”. *Službeni glasnik Narodnog odbora grada Zagreba*, 26. 4. 1952., 61-62.

„Rješenje o organizaciji savjeta Narodnog odbora grada Zagreba”. *Službeni glasnik Narodnog odbora grada Zagreba*, 26. 4. 1952., 58-59.

„Rješenje o postavljanju tajnika Narodnog odbora, tajnika savjeta, načelnika odjela i šefova odsjeka Narodnog odbora grada Zagreba”. *Službeni glasnik Narodnog odbora grada Zagreba*, 26. 4. 1952., 63.

„Rješenje o predsjedniku i potpredsjednicima Narodnog odbora grada Zagreba”. *Službeni glasnik Narodnog odbora grada Zagreba*, 26. 4. 1952., 58.

„Rješenje o prijenosu poslova iz nadležnosti Izvršnog odbora na predsjednika i savjete Narodnog odbora grada Zagreba”. *Službeni glasnik Narodnog odbora grada Zagreba*, 26. 4. 1952., 63-65.

„Skraćeni zapisnik XVIII. redovnog zasjedanja Narodnog odbora grada Zagreba održanog 25. travnja 1952.” *Službeni glasnik Narodnog odbora grada Zagreba*, 30. 5. 1952., 77-78.

„Skraćeni zapisnik XXII. sjednice Narodnog odbora grada Zagreba održane 6. i 7. listopada 1952. godine u Gradskoj vijećnici Ćirila i Metoda ulica 5”. *Službeni glasnik Narodnog odbora grada Zagreba*, 13. 11. 1952., 162-164.

Urbanistički program grada Zagreba 1965. Zagreb: Urbanistički zavod grada Zagreba, 1965.

„Zaključak o izboru članova savjeta Narodnog odbora grada Zagreba”. *Službeni glasnik Narodnog odbora grada Zagreba*, 3. 2. 1954., 11.

„Zaključci gradskog vijeća i Vijeća proizvođača o izboru članova posebnih i zajedničkih komisija te predsjednika i članova Savjeta Narodnog odbora

grada Zagreba". *Službeni glasnik Narodnog odbora grada Zagreba*, 31. 12. 1952., 201-202.

Literatura

BAKAL, Aleksandar. „125 godina regulirane izgradnje Zagreba i 25 godina Urbanističkog zavoda grada Zagreba”. U: *25 godina Urbanističkog zavoda grada Zagreba: 1957-1982*, ur. Radovan Delalle. Zagreb: Urbanistički zavod grada Zagreba, 1982, 4-9.

BJAŽIĆ KLARIN, Tamara. „Constructing the world of equal opportunities: The case of architect Vladimir Antolić”. *Journal of Modern European History* 18 (2020), br. 4: 474-493.

DELALLE, Radovan, ur. *25 godina Urbanističkog zavoda grada Zagreba: 1957-1982*. Zagreb: Urbanistički zavod grada Zagreba, 1982.

En. „Zapreka u širenju grada – Regulacija Save u vezi je s daljnjim razvojem Zagreba”. *Vjesnik* (Zagreb), 26. 6. 1953., 7.

FRANKOVIĆ, Eugen. „Urbanističko planiranje Zagreba od 1945. do 1985.” *Radovi Instituta za povijest umjetnosti* (1985), br. 9: 85-87.

IVANKOVIĆ, Vedran; OBAD ŠĆITAROCI, Mladen. „Planiranje i izgradnja Zagreba 1945.-1952.” *Prostor* 19 (2011), br. 2: 362-375.

JURIC, Zlatko; BENCETIĆ, Lidija. „Regulacioni plan i direktivna regulaciona osnova Zagreba 1949.: sadržaj, kontekst vremena, nastanka i urbanističke prakse”. *Časopis za suvremenu povijest* 54 (2022), br. 3: 723-760.

KAHLE, Darko. „Građevinski propisi za grad Zagreb u razdoblju od 1932. do 1945. godine”. *Prostor* 14 (2006), br. 32: 218-227.

N. M. „Regulatorna osnova Zagreba još uvijek nije prihvaćena”. *Čovjek i prostor* (Zagreb), 15. 2. 1954., 3.

SINKOVIĆ, Milko. „Željezničko čvorište u okviru direktivne regulatorne osnove Zagreba”. *Građevinar* 5 (1953), br. 3: 92-97.

SINKOVIĆ, Milko. „Željezničko čvorište u okviru direktivne regulatorne osnove Zagreba”. *Građevinar* 5 (1953), br. 4: 138-145.

ŠVAB, Mladen. „Holjevac, Većeslav”. U: *Hrvatski biografski leksikon*, knj. 5 (Gn – H). Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2002, 608-609.

TANDARIĆ, Neven; WATKINS, Charles; IVES, Christopher D. „Urbano planiranje u Hrvatskoj tijekom socijalističkoga režima”. *Hrvatski geografski glasnik* 81 (2019), br. 2: 5-41.

VIZJAK, Božidar. „Prometne podloge za cestovno planiranje i regulatorna osnova grada Zagreba 1953”. *Građevinar* 5 (1953), br. 6: 242-247.

SUMMARY

The Directive Regulatory Basis of Zagreb 1953 – Polemic within the People’s Committee of the City of Zagreb

The proposal for the urban solution of the city of Zagreb from 1953 consists of the urban document entitled *Directive Regulatory Basis of Zagreb 1953*, printed on eight pages and of a map 71 x 99 cm. This redevelopment plan was created by the Institute for Urban Planning of the People’s Committee of the City of Zagreb; the signatory of the proposal was the director of the Institute, Vlado Antolić. The basis from 1953 is the continuation of the urban proposal from 1949 and the two are connected by the chief urban planner Antolić and his associates, Josip Seissel and Stjepan Hribar. Professional analyses published in periodicals reacted to the published proposal, as did the People’s Committee of the city of Zagreb which had to accept or reject the proposal. The People’s Committee established a Council Commission for Communal Affairs for drawing up a regulatory basis for the city of Zagreb, which gave a negative assessment. The paper analyses the process of creation of the *Directive Regulatory Basis of Zagreb 1953*, the discussions from meetings, the report of the Council Commission for Communal Affairs for the creation of the regulatory basis of the city of Zagreb as well as the reasons for the refusal.

Keywords: Croatia; Zagreb; Directive Regulatory Basis of Zagreb 1953; People’s Committee of the city of Zagreb; general urban plans; Vlado Antolić